

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXV

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2017

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXV

© 2017 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by

Matsis Matbaa Hizmetleri

Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi No: 51 34290 Sefaköy / İstanbul

Tel: 0212 624 21 11 www.matbaasistemleri.com

Sertifika No: 20706

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXV

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Marion MEYER
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY
Prof. Dr. İ. Hakan MERT
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN

MERSİN
2017

*Vefat Eden Meslektaşlarımızı
Saygı ile Anıyoruz...*

Prof. Dr. Güven ARSEBÜK

Prof. Dr. Arzu ÖZTÜRK

Dr.-Ing. Martin BACHMANN

İçindekiler / Contents

K. Serdar Girginer – Murat Durukan <i>Mersin/Gülnar Akyapı Mağarası'nda Bulunan Prehistorik Mağara Resimleri</i>	1
A. Tuba Ökse <i>Yukarı Dicle Havzası'nda Akkad Dönemi'ne Tarihlenen Bir Yapı: Salat Tepe II A: 6</i>	17
Atakan Akçay <i>A Late Uruk-Early Bronze Age Transitional Period Cemetery in the Upper Tigris Region: Aşağı Salat</i>	49
Elif Ünlü <i>Tell Tayinat Yerleşiminde Geç Tunç – Erken Demir Çağı Geçiş Dönemi Seramikleri Üzerinden Amik Ovası'nda Görülen Yerel Devamlılıklar ve Doğu Akdeniz Bağlantıları</i>	91
Bülent Kızılduman <i>Kıbrıs'ta Kaleburnu-Kral Tepesi/Galinoporni-Vasili'de Dikkate Değer Bir Geç Tunç Çağı Yapısı</i>	113
Aynur Özfirat <i>Melekli-Kültepe (Iğdır) Höyüğü, Urartu Kalesi ve Columbarium: Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteğindeki Minuahinili (Karakoyunlu) Kenti</i>	161
İbrahim Hakan Mert <i>Kap Monodendri Poseidon (Enipeus) Altarı: Bir Altar mı Yoksa Deniz Feneri mi?</i>	183
Tuna Akçay <i>Sikke Buluntuları Işığında Olba'daki Pers ve Makedon Varlığı Üzerine Düşünceler</i>	211
Hüseyin Köker <i>Komama Gümüş Sikkeleri</i>	227
Mustafa Şahin – Murat Akın <i>Nikaia'dan Musa Heykeli: Polyhymnia</i>	241

Münteha Dinç – Serra Durugönül <i>Sculptural Workshop(s) of Lydia in the Light of Sculptures from Philadelphia and Thyateira</i>	251
Hüseyin Metin <i>Hellenistic Mouldmade Bowl Moulds from Kremna</i>	271
Gonca Cankardeş-Şenol – Erkan Alkaç – Mai Abdelgawad <i>The Results of Clay Analysis of Stamped Amphora Handles of Miletus and Rhodian Peraea in Alexandria (Egypt)</i>	297
Taylan Doğan – Kahraman Yağız <i>Efes Müzesi'nde Korunan Roma Dönemine Ait Bir Grup Strigilis</i>	317
Murat Durukan <i>Yeni Veriler Işığında Mallos, Magarsos ve Antiokheia ad Pyramos Problemi</i>	345
Ahmet Mörel <i>Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Bir Kırsal Yerleşimin Gelişimi: Çatıören Örneği</i>	381
Şener Yıldırım <i>Dating Dispute Over the Cross-in-Square Church in the Episcopal Palace in Side</i>	421

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu’ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İnkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
 - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a. Metin içinde her cümlelerin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
 - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

- d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).
3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrilemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.
6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
 - b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
 - c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
 - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c. The indication fig.:
 - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);

* If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an auther that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).
5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ'NDE BİR KIRSAL YERLEŞİMİN GELİŞİMİ: ÇATIÖREN ÖRNEĞİ

Ahmet MÖREL*

ABSTRACT

The Development of a Rural Settlement in Rough Cilicia: Çatiören

Çatiören is an important settlement in Eastern Rough Cilicia which has been discussed by many researchers. In this article Çatiören will be evaluated as a settlement model based on the historical and economical background that provides a new perspective about the regions's rural settlements. Çatiören's ancient roads connects the region's rural settlements with each other and with the coastal settlements. During our study new data has been provided on the temple, gable roofed aedicula tomb, rock cut tombs, monumental columns, farmhouse and presses. According to our new proposals and the suggestions of some researchers, the informations on the structures in the settlement have been revised. The settlement's plan shows that the topography was very effective on the settlement pattern. Most of the identified structures appear to serve to a common purpose. This common purpose is to protect the settlement, valley roads and agricultural products which belonged to the settlement in the Hellenistic period. In particular, the farmhouse having polygonal masonry, towers, and being located near the equipment for wine pres, supports this view. In addition to newly discovered structures in the south slope of the settlement there are constructions such as olive oil workshops and wine presses, which they are very related with the rural economy of the settlement and the region. In the Roman period the settlement continued this character and new structures were added. Sarcophagi, gable roofed aedicula tomb, olive oil workshops and many houses belong to this period. In this perspective Çatiören has become a more complex settlement in the Roman period. Çatiören developed also in the Late Antiquity. During this period, olive oil workshops, church and many houses were reused or added to the settlement. Çatiören was affected from the economic recovery and diversification of agricultural products in the Late Antiquity. For this reason Çatiören had become a village of small or medium size in this period.

Keywords: Çatiören, Hermes temple, gable roofed aedicula tomb, sacrificial ritual, Rough Cilicia, rural settlement, settlement pattern, farmhouse, ancient economy

* Dr. Ahmet Mörel, Mersin Üniversitesi Çiflikköy Kampüsü Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
33343 Yenişehir-Mersin, E-posta: ahmetmrl@yahoo.co.uk

ÖZET

Çatiören Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi'nde yer alan ve daha önce bazı araştırmacılar tarafından değerlendirilen önemli bir yerleşimdir. Bu çalışmada Çatiören yerleşimi, bir yerleşim modeli olarak tarihsel ve ekonomik çerçevede değerlendirilecek ve ortaya koyulacak sonuçlar bölgenin diğer kırsal yerleşimlerinin değerlendirilebilmesi için yeni bir bakış açısı sağlayacaktır. Çalışmamız sırasında tapınak, üçgen çatılı aedicula mezar, kaya mezarlar, anıtsal sütunlar hakkında yeni öneriler getirilecek ve daha önceki araştırmacıların önerileri revize edilecektir. Dahası Çatiören'in yerleşim planı burasının planlı bir şekilde gelişen bir yerleşim olduğunu ve bu planlamada topografisinin oldukça etkili olduğunu göstermiştir. Çatiören'in sahip olduğu antik yollar bölgenin diğer kırsal yerleşimlerinin hem birbirleri ile hem de kıyı yerleşimleri ile bağlantısını sağlamaktadır. Yerleşimde tanımlanan bir çok yapının da ortak bir amaca hizmet ettiği görülür. Bu ortak amacın, Hellenistik Dönem'den başlayarak yerleşimi, sahip olduğu yolları ve tarımsal üretimini korumak olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle polygonal duvarlı çiftlik evi, kuleler ve bunların hemen yakınındaki üretim donanımları bu görüşü desteklemektedir. Bunlara ek olarak daha önceden tespit edilmeyen güney yamaçtaki, zeytinyağı atölyeleri ve şarap presleri gibi yapılar, yerleşimin ve bölgenin kırsal karakteri ile yakından ilişkilidir. Roma Dönemi'nde de yerleşim bu karakterini korur ve yerleşime yeni yapılar eklenir. Lahitler, üçgen çatılı aedicula mezar, zeytinyağı atölyeleri ve çok sayıda konut bu döneme aittir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde Çatiören Roma Dönemi'nde daha kompleks bir yerleşim haline gelir. Çatiören Geç Antik Dönem'de de gelişimini sürdürür. Bu dönemde yerleşime zeytinyağı atölyeleri, kilise ve çok sayıda konut eklenir ve önceki dönemlere ait olanlar onarılarak yeniden kullanılır. Çatiören Geç Antik Dönem'deki ekonomik canlanmadan etkilenir ve tarımsal üretimdeki çeşitliliği artar. Bu sebeple Çatiören'in bu dönemde küçük ve orta boyutlu bir köy haline geldiği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Çatiören, Hermes Tapınağı, Üçgen Çatılı Aedicula Mezar, Kurban Ritüeli, Dağlık Kilikia, Kırsal Yerleşim, Yerleşim Düzenlemesi, Çiftlik Evi, Antik Dönem Ekonomisi

Mersin İli Erdemli İlçesi sınırları içerisindeki Çatiören¹ Dağlık Kilikia Bölgesi'nin doğu bölümünde yer alır (fig. 1). Söz konusu alanda Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar iskan görmüş kentler ve kırsal yerleşimler bulunur². Çalışmanın konusunu da oluşturan bu kırsal yerleşimler coğrafi ve topografik etkenler çerçevesinde şekillenir. Ayrıca, tarihsel süreçler sırasında yaşanan ekonomik, politik ve dinsel değişimlerin de kırsal yerleşimler üzerinde oldukça etkili olur.

¹ Türkiye'nin güney kıyılarında, Mersin'e 61 km mesafede Erdemli İlçesinin Kumkuyu Mahallesinde Elaiussa Sebaste antik kentinin 7 km. kuzeyinde yer alır. Bu çalışma, Doç. Dr. Ü. Aydınoglu başkanlığında sürdürülen "Antik Dönem'de Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler" başlıklı arkeolojik yüzey araştırmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir.

² Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi'ndeki kırsal yerleşim düzenlemesi ve bu yerleşim düzenlemesinin genel özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Aydınoglu 2010; Aydınoglu 2013, 73 vd.; Mörel 2014.

Çatıören, Hellenistik Dönem'de kurulan, Roma ve Geç Antik Dönem'de de iskan gördüğü, sahip olduğu arkeolojik ve epigrafik buluntuları yardımı ile rahatlıkla takip edilebilen önemli bir yerleşimdir. Bu durum çeşitli araştırmacılar tarafından yerleşimin ele alınmasını sağlamıştır. Yerleşimdeki Hellenistik Dönem kale yerleşimi ve bununla ilişkili yapılanmalar üzerine kapsamlı değerlendirme S. Durugönül tarafından yapılmıştır³. Buradaki iyi korunmuş tapınak ise ilk kez T. Bent tarafından ele alınmış ve daha sonra A. A. Tırpan tarafından da incelenmiştir⁴. Yerleşimdeki yazıtlar ise J. Hicks, S. Hagel ve K. Tomaschitz tarafından değerlendirilmiştir⁵. Ancak, yerleşimin sahip olduğu kırsal yerleşim düzenlemesi ve dönemler içindeki değişimi yapılan bu çalışmalarda ele alınmamıştır. Oysaki bu değişim sürecinin incelenmesi, bölgedeki benzer yerleşimlerde yaşanan süreçlerin anlamlandırılabilmesi için açıklayıcı olacaktır. Bu değişim süreçleri üzerindeki, tarihsel ve coğrafi şartların etkilerinin belirlenebilmesi ise benzer çalışmalara ayrıca katkı sağlayacaktır. Çalışma sırasında, bu kapsamda değerlendirilen buluntulardan elde edilen yeni bilgiler ve bakış açıları ise bölgedeki benzer örnekler için referans teşkil edecektir. Bu kapsamda Çatıören'in sahip olduğu arkeolojik verilerin incelenmesi, elde edilen verilerden yola çıkarak bölgedeki bir antik yerleşimin, yerleşim düzenlemesi açısından gelişim sürecinin değerlendirilmesi, bu çalışmanın ana hedefidir.

Çatıören'deki Hellenistik Dönem yerleşimi ve yapıları hakkında çok sayıda yeni veri tespit edilmiştir. Bilindiği gibi, Çatıören Hellenistik Dönem'de bölgede görülen ve savunmaya yönelik yerleşim ağının bir parçasıdır. Sahip olduğu tepelik konum, polygonal duvarlı sur, kuleler, garnizon ve Hermes Tapınağı ile bölgedeki Hellenistik Dönem kale yerleşimlerin bütün karakteristik özelliklerini gösterir⁶. Son dönem yaptığımız çalışmalarımızda ise Hellenistik Kale yerleşimin etrafında gelişen bir kırsal yapılanmanın da olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, bölgedeki Hellenistik Dönem kale yerleşimlerinin aynı zamanda kırsal karaktere de sahip olduklarına dair bir kanıt sağlar ve bu çalışmanın amaçları içerisinde, bu konuda elde edilen verilerin değerlendirilmesi yer almaktadır.

Bununla birlikte önceki çalışmalarda değerlendirilmiş olan Hellenistik Dönem tapınağı yeniden ele alınacak, daha önceki yayınlarda ele alınmayan buluntular yardımı ile üst yapısı hakkında yeni öneriler de getirilecektir. Yerleşimin

³ Durugönül 1998b, 1999.

⁴ Tırpan 1994, 405 vd.

⁵ Hicks 1891; Hagel – Tomaschitz 1998. Yerleşimdeki üçgen çatılı aedicula mezara M. Durukan tarafından bir yayında değinilmiştir, bkz. Durukan 2005a; Bu mezarın önünde yer alan yuvarlak sunak ise N. Kırdemir tarafından yayınlanmıştır, bkz. Kırdemir Diler 2000. A. Aydın ise buradaki kilise ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapmıştır bkz. Aydın 2002.

⁶ Durugönül 1998b, 28; Durugönül 2002a, 113; Durugönül 2011, 277-279 vd.; Hild – Hellenkemper 1990, 224.

karakterinin Roma Dönemi'nde ne şekilde değiştiği ve geliştiğinin belirlenebilmesi ise buradaki yapıların incelenmesi ve bir bütün olarak değerlendirilmesi ile mümkündür. Bu amaçla yerleşimin Roma Dönemi'nde iskan gördüğüne işaret eden önemli buluntuları arasında yer alan üçgen çatılı *aedicula* mezar, çok sayıda lahit mezar, atölyeler, depolar ve yazıtlar elde edilen yeni veriler ışığında bu makale içerisinde değerlendirilecektir. Örneğin, Yerleşimin Roma Dönemi'ne ait en önemli yapılarından biri olan üçgen çatılı *aedicula* mezar ile ilişkili tespit edilen veriler yapının mimarisine ilişkin yeni önerilerde bulunmayı mümkün kılar. Mezarın ve tapınağın üzerindeki yazıtlar ise bu iki yapı arasında bir bağlantı olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlantıya ait kanıtlar da ilk kez bu çalışmada ele alınacaktır. Ayrıca, bölgedeki ölü kültü ve anma ritüelleri ile ilgili Çatiören'de tespit edilen yeni verilere de çalışma içerisinde yer verilecektir. Bu değerlendirmelerin yanı sıra, bu çalışmada ilk kez ele alınacak olan anıtsal sütun, asker kabartması ve anıtsal sütunlu oturan heykele sahip mezar ise bölge örnekleri ışığında değerlendirilecek ve yerleşimin yayılım alanlarının belirlenebilmesini sağlayacaktır. Yerleşim Geç Antik Dönem'de de, bölgedeki diğer yerleşimler ile paralellik gösterecek şekilde yoğun iskan görmüştür. Bu dönemde yerleşime eklenmiş olan kilise hiç şüphesiz Geç Antik Dönem'e ait en önemli yapıdır. Kiliseden başka buradaki antik yol, atölye ve depoların Geç Antik Dönem'de onarımlar ve eklemeler ile kullanılmaya devam ettiği ve bununla bağlantılı olarak yerleşimin kırsal karakterini devam ettirerek geliştiği ve büyüdüğü açıkça görülmektedir ve bunlar da çalışma kapsamında değerlendirilecektir.

Hellenistik Kale Yerleşim

Çatiören'de yerleşimin yayıldığı tepelik alanı çevreleyen bir sur bulunmaktadır. Sur doğu batı yönünde 61 m., kuzey güney yönünde ise 35 m. boyunca uzanır ve dört kule ile desteklenir (fig. 2). Sur ve kulelerin inşasında bölgenin Hellenistik Dönem'de karakteristik duvar örgü sistemi olan bosajlı polygonal duvar tekniği kullanılmıştır⁷ (fig. 3). 1 ve 2 numaralı kuleler batı sur duvarında kuzey ve güney köşelerde yer alır (fig 2). 3 numaralı kule ise sur sisteminin doğusunda ve güney köşededir. 4 numaralı kule sur sisteminden bağımsızdır ve surun güney duvarındaki girişe yakın konumu ile dikkat çeker. Kule iyi korunmuştur ve girişi güney doğudadır. Korunan yüksekliği 4.50 m., boyutları ise 6.99 x 6.96 m. ölçülerindedir. Duvar kalınlığı 0.85 m. ile 0.95 m. arasında değişen kulenin kalın ve güçlü bir duvar işçiliği bulunmaktadır. Bu kulenin içerisinde yer alan üretim donanımları kulenin sonraki süreçlerde bir zeytinyağı atölyesi olarak devşirildiğini göstermektedir (fig. 4).

⁷ Durugönül 1998b, 28 vd.

Kale yerleşimi içerisinde sur ve kulelerden (fig. 5) başka askeri ve sivil ikamet mekanları da bulunmaktadır. Surun batısında aynı duvar tekniği ile inşa edilmiş ek bir yapı bulunur. Bu yapı iç içe mekanlardan oluşur ve kuzey duvardaki yanyana dört mazgal deliği dikkat çeker. Bu korunaklı yapı sur ile bağlantılıdır ve yerleşimdeki askerlerin barınması amacıyla kullanılmış olmalıdır⁸ (fig. 6). Yerleşimin içerisinde sivil yapıların olduğu gözlenir ve bunlar genellikle iki katlı olarak inşa edilmişlerdir. Ayrıca Hellenistik Dönem sur duvarlarının içerisinde yerleşime su sağlayan çok sayıda sarnıç da bulunur. Bölgede Çatıören örneği gibi etrafı surlar ile çevrelenmiş ve kuleler ile desteklenen çok sayıda kale yerleşim vardır. Bu yerleşimler içerisinde Paslı, Adamkayalar, Takkadın, Hisarkale ön plana çıkmaktadır⁹. Bölgede Hellenistik Dönem'de görülmeye başlayan bu savunma mimarisinin¹⁰ erken örnekleri ise İonia'da ve Aiolis Bölgesi'nde¹¹, Lykia¹² ve Pisidia¹³ Bölgeleri'nde ve Kıta Yunanistan'da¹⁴ Thesselia'da¹⁵ İÖ 7. ve 2. yüzyıllar arasındaki geniş bir tarih aralığında kullanıldığı bilinir.

Hellenistik Çiftlik

Kale Yerleşimin kurulu olduğu tepenin doğusundaki nispeten daha alçak olan alanda Hellenistik Dönem çiftliği olarak adlandırdığımız bir yapı grubu tespit edilmiştir (fig. 2). Burada bir çiftlik evi, üretim donanımları ve polygonal bir mezar evi bir aradadır. Çiftlik evi 18.09 x 14.04 m. ölçülerindedir. Duvar kalınlığı 1.08 m. olan yapının girişi güneydedir (fig. 7). Yoğun tahribat sebebiyle planı anlaşılmasa da yapının duvarlarında, sur sisteminin inşasında da kullanılan polygonal duvar örgü tekniğinin kullanılmış olması yapının Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebilmesini sağlar.

Çiftlik evinin 17 m. kuzey batısında polygonal duvarlı bir kule vardır. Çiftlik evi ile benzer işçilikli duvarlara sahip kule 4.76 x 3.47 m. ölçülerindedir ve 0.80 m. duvar kalınlığına sahiptir. Kulenin hemen yanında da tek ezme düzlemlili ve tek toplama fiçili bir açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres bulunmaktadır (fig. 8)¹⁶. Bunların hemen kuzeyinde 14 m. mesafede ise Çiftlik evi ve

⁸ Durugönül 1998b, 99.

⁹ Durugönül 1998b, 35; Durugönül 2002a, 113; Aydınöğlü 2003, 257; Aydınöğlü 2013, 75.

¹⁰ Akarca 1987, 113.

¹¹ Aydınöğlü 2005, 173; Doğer 2001, 18.

¹² McNicoll 1997, 171 vd.; Kolb 1998, 39-40;

¹³ Büyükkolancı 2013, 200-201; McNicoll 1997, 132-133; Vandeput – Köse 2003, 323 vd.

¹⁴ Lawrence 1979, 111 vd.

¹⁵ Aydınöğlü 2005, 172.

¹⁶ 2.16 x 1.40 m. ölçülerinde ezme düzlemine sahip olan presin toplama fiçisi 0.80 m. çapındadır. Toplama fiçisinin korunan derinliğini 0.54 m.dir. Toplama fiçisinin hemen yanında ise 0.63 m. çapında 0.70 m. derinliğinde bir ayırma çukuru bulunur.

kule ile benzer duvar işçiliğine sahip bir polygonal mezar evinin varlığı ayrıca dikkat çeker. Mezar evi 3.60 x 2.17 m. ölçülerindedir (fig. 9a-b). Bu alanda yer alan çiftlik evi, kule ve mezar evi ve bunların hemen yanında yer alan açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres burada tarımsal üretime yönelik bir yapılanma olduğuna işaret eder.

Çatiören yerleşimindeki Hellenistik çiftlik yapı kompleksi, bölgede görülen savunma karakterli yerleşim düzenlemesinin ve mimari anlayışın küçük tarımsal yerleşimlere kadar etki ettiğini ve buralarda savunma özelliğini ön plana çıkaran kuleli çiftliklerin inşa edildiğini gösteren önemli örnekler arasındadır. Bölgeye Hellenistik Dönem ile birlikte giren savunmaya yönelik bu mimari anlayış kırsal yerleşimlerin karakterini belirlemiş ve bu yerleşimlerin sonraki dönemlerde de savunmaya yönelik karakterlerini koruyarak tarımsal ekonomi temelinde gelişmelerine ön ayak olmuştur. Çatiören'dekine benzer özellikler gösteren yapılanmalar Güvercinlik¹⁷, Hisarkale¹⁸ ve Özköy¹⁹ gibi diğer kırsal yerleşimlerde de vardır ve bu durum uygulamanın bir gelenek halinde yaygın bir biçimde kullanıldığını kanıtlar. Korykos'un merkezinde yer alan polygonal duvar tekniği ile yapılmış sur²⁰ ve yerleşimin yakın civarında ve art alanında tespit edilen aynı duvar tekniğine sahip tarımsal kuleler, çiftlik evleri, işlikler, atölyeler ve mezarlar²¹ söz konusu dönem içerisinde bölgede var olan kırsal yerleşim düzenlemesinin diğer kanıtları olarak algılanmalıdır²².

Hermes Tapınağı

Yerleşimde iyi korunmuş durumda bir Hermes tapınağı vardır. Tapınak bir anakaya yükselti üzerinde yer alır ve *in antis* plana sahiptir²³ (fig. 10a). Tapınağın *stylobati* 10.51 x 14.32 m. ölçülerindedir ve anakaya yükseltisi sebebiyle batı duvarı *pronaosa* doğru yaklaşık 1 m. daralır (fig. 2). Yivsiz sütunlara sahip olan tapınağın Dor düzenine olduğuna işaret eden başlıklara ait parçalar da tespit edilmiştir²⁴ (fig. 10b). Tapınağın *naos* ve *ante* duvarları polygonal duvar tekniği ile

¹⁷ Mörel 2016b, 30 vd.

¹⁸ Hisarkale yerleşiminin sahip olduğu savunmaya yönelik yapılanmalarından başka burda tespit edilen üretim donanımları ve atölyelerin yerleşimin tarımsal üretime yönelik kırsal karakteri ile ilişkili olduğuna işaret eden ayrıntılı veriler bölgede tespit edilen diğer yerleşimler ile birlikte yayına hazırlanmaktadır.

¹⁹ Mörel 2014, 149-150, 158.

²⁰ Aşkın 2010a, 79.

²¹ Aşkın 2010b, 39.

²² Aşkın 2012, 292; Aşkın 2010a, 78 vd.; Aşkın 2010b, 36-40.

²³ Bent 1891, 210; Durugönül 1998b, 28, 111, 120; Hellenkemper – Hild 1986, 75; Hild – Hellenkemper 1990, 224.

²⁴ Hellenkemper – Hild 1986, 74; Durugönül – Gabelmann 1997, 215.

inşa edilmiştir. Özellikle batı ve kuzey duvarı dıştan büyük ve bosajlı yapılmıştır (fig. 10c). Böylelikle tapınağa bir kule görünümü kazandırılmaya çalışılmış olduğu anlaşılır²⁵.

Gerçekleştirdiğimiz incelemelerde, tapınağa ait yeni kabartmalar tespit etmiş olmamız önemlidir. Tapınakta *naos* duvarı üzerinde yer alan iki *kerykeion* kabartması daha önceden bilinir ve bunlar tapınağın Hermes'e adandığını gösterir²⁶ (fig. 10d). Yapının güney *ante* duvarının dış cephesinde bosajlı polygonal taşlardan biri üzerindeki boğa başı kabartması (fig. 10e) ve *pronaos*da tespit edilen kuş kabartmalı *metop-triglyph* parçası (fig. 10f-g) ise yeni tespitler arasındadır.

Tapınağın güney *ante* duvarının dış cephesinde bir yapı taşının bosajı üzerine yapılmış olan boğa başı kabartması bir *bukranion* şeklindedir. Boğa başı doğal etkenler sebebi ile yıpranmış olsa da boynuz, kulak, göz yuvaları ve burun delikleri belirgin şekilde hissedilebilmektedir. Boğa başı kabartması yapılırken bir yapı taşının bosajının tercih edilmiş olması ise tapınak mimarisinde sıklıkla karşılaşılan bir durum değildir²⁷. Bu durum boğa başının yapılması için seçilen alanın açıklanması gerekliliğini doğurur.

Boğa başı kabartmalarının bukranion ya da *bukephalion* şeklinde çoğunlukla kurban ritüeli ile ilişkilendirildiği bilinir. Bu durum boğa başlarının yuvarlak sunaklar ve mezarlar üzerinde sıklıkla kullanılmış olmalarını açıklar niteliktedir²⁸. Boğa başı motifinin tapınaklarda ve diğer kamu yapılarında, Dor düzeninde metoplarda, Ion düzeninde ise frizlerde girland bağlayıcıları olarak kullanıldıkları da bilinir. Bu uygulamalara Erken Hellenistik Dönem'den başlayarak tapınak, tiyatro, stoa, ephebeion, propylon gibi kamu yapılarının yanı sıra villalar gibi

²⁵ Durugönül 2002a, 113

²⁶ Tapınağın *naos* duvarındaki *kerykeion*lar daha yakından incelendiklerinde aralarındaki farklılıklar açıkça görülebilmektedir. Bu *kerykeion*lardan solda yer alan sağdakine oranla farklı bir işçiliğe ve boyutlara sahiptir ve bunlar duvar taşlarının derinleştirilmesi sureti ile birer kabartma haline getirilmişlerdir. İlk bakışta bu durum, *kerykeion*ların, aralarında çok kısa tarihsel farklılıklar olsa da, tapınağa sonraki bir evrede eklenmiş olabilecekleri fikrini akıllara getirmektedir. Bununla birlikte duvar taşlarının sahip olduğu farklı ölçülerin *kerykeion*ların şekil ve boyutları üzerinde bir etkisi olabileceği ve bu farklılıklara sebep olmuş olabileceği ise göz ardı edilmemesi gereken diğer bir ihtimaldir.

²⁷ Bölgedeki Hellenistik Dönem kale yerleşimleri olan Emirzeli ve Hisarkale'de kabartmaların kulelerin ya da yalancı kulelerin bosajları üzerine işlendikleri bilinmektedir. Emirzeli kale yerleşimindeki polygonal kulenin güneydoğu duvarında üst bloklardan birisinin doğu köşesinde bir adet *phallos*, Hisarkale yerleşimindeki yalancı kulenin üzerinde 3 adet labut kabartması bulunmaktadır. Bunlar; kapı lentosu üzerinde, kulenin güneydoğu köşesinde ve kuzey köşesinde yer almaktadır (Durugönül 1998a, 35, 46).

²⁸ Bukranion ile *bukephalion* ve girlandlı yuvarlak sunak kullanımı Hellenistik Dönem'den başlayan ve Roma Dönemi'nde artan ivme ile Yunan anakarasında, Ege adalarında ve Anadolu'da oldukça yaygınlaşır (Berges 1986; Fraser 1977, 27-33; Korkut 1999, 381 vd.; Korkut 2006; Korkut 2007, 327-333). Bu yaygın kullanıma bölgedeki yuvarlak sunaklarda ve lahitler üzerinde de rastlanır (Karaüzüm 2005, 45).

özel yapılarda rastlanır²⁹. Bununla birlikte *bukranionun* Augustus Dönemi Roma yapılarında da kullanıldığı da görülür. Pisidia Antiocheia'sındaki tapınak³⁰ ve Ara Pacis Augustae³¹ bu açıdan önemli örneklerdir. Bütün bu sayılan örneklerde kullanılan boğa başı motifleri ait oldukları yapıların farklı bölümlerinde kullanılmış olsalar da hiçbiri Çatiören Tapınağındaki gibi *ante* duvarında bir yapı taşının bosajı üzerinde yer almamaktadır. Bu durum Çatiören örneğini diğerlerinden farklılaştırır. Ancak, *bukranion* motifinin kurban ritüeli ile ilişkilendirilmiş olması ve tapınağa ait olan yazıt bir arada değerlendirildiğinde, buradaki boğa başı kabartmasını anlamlandırmak mümkündür.

Çatiören tapınağına ait olduğu bilinen ve aşağıda da ele alınmış olan üç yazıt bulunur³². Bunlardan biri bugün *pronaos*da yere düşmüş şekildedir ve olasılıkla *ante* duvarında yer alıyor olmalıdır. Yazıt, Hermes Rahibi Niger oğlu Pomponius'un oturağı, tapınağın basamaklarını/merdivenlerini ve mezbahane/mutfak kısmını kendi parası ile yaptırdığını aktarmaktadır ve İS 1. yüzyılın sonu ve 2. yüzyılın başına tarihlendirilmektedir³³. Söz konusu yazıtta bahsi geçen merdivenlerin boğa kabartmasının bulunduğu cephede, tapınağa ulaşımın sağlanması amacıyla kullanılan basamaklar olması olasıdır. Bu durumda, boğa başı kabartmasının yapılması için seçilen konum ve yazıtın ait olduğu yere dair önerilerde bulunmak da mümkündür. *Pronaos*da yere düşmüş şekilde duran yazıt, *ante* duvarı üzerinde tapınağın dış cephesine dönük yerleştirilmiş ve boğa başı kabartması ile birlikte bir bütünlük içerisinde düşünülmüş olmalıdır. Böylelikle, Niger oğlu Pomponius'un yaptırmış olduğu basamaklar ve mezbahane/mutfak bölümleri vurgulanmak istenmiş olabilir. Dolayısıyla *bukranion* tapınağın duvarına Hellenistik Dönem'den sonraki bir evrede çalışılmıştır.

Tapınağın *pronaos*unda üzerinde kuş kabartmasına yer verilmiş bir parça bulunur. Bu parçanın *triglyph-metop* dizisine ait olması gerektiği kuş kabartmasının altında yer alan *guttae*lere ait izlerden anlaşılabilir (fig. 10f). Tapınağın önünde Dor düzenine işaret eden sütun tamburları ve başlıklara ait kanıtlara ek olarak *triglyph-metop* parçasının da tespiti, yapının Dor düzeninde inşa edildiğini yönelik önerileri pekiştirir. Aynı zamanda, bu parçalar yapının

²⁹ Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen Epidauros'daki Kuzey Propylaion'u, Pergamon Demeter ve Dionysos Tapınakları ve Athena Kutsal alanı Propylonu, Chryse Apollon tapınağı, Delos tiyatrosu ve Antigonos Stoa'sı, Magnesia tiyatrosu, Priene Ephebeion'u, Samothrake'deki II. Ptolemaios Propylon'u ve Arsinoe rotundasının boğa başı kabartmaları ile dekore edildikleri bilinmektedir. Bk. Faraklas 1972, 10; Radt 2002, 179,190; Robertson 1943, 210; Webb 1996, 55, 52, 60, 88, 100, 136, 147-148; McCredie 1965, 116.

³⁰ Mert 2008, 270 vd.

³¹ Petersen – Niemann 1902, 38 vd.

³² Yazıtların Türkçe'ye çevirilerindeki katkılarından dolayı Hüseyin Uzunoğlu'na teşekkür ederim.

³³ Hicks 1891, 232, Nr. 13; Hagel – Tomaschitz 1998, 156, Kzb3.

ön cephe düzenlemesi ve çatı konstrüksiyonu hakkında veriler sağlar. Tapınağın ahşap konstrüksiyona sahip olduğu anlaşılan çatısı hakkında günümüze kalıntılar ulaşmamış olsa da *triglyph-metop* parçası, Dor sütunları ve başlıklar tapınağın ön cephesinin üçgen bir alınlığa sahip olduğunu akıllara getirir.

Son olarak Çatıören Hermes Tapınağı'nın taihlemesi ele alınacaktır. Bu tapınak bölgedeki en erken tapınlardan biridir³⁴. Tapınak Kanytellis'deki³⁵ kule ile duvar işçiliği açısından benzerlikler göstermektedir. Bu sebeple kule için önerilen İÖ 3. yüzyıl tarihi tapınağın ilk inşa evresi için de uygun görünmektedir³⁶. Tapınağın üzerinde ve hemen yanında tespit edilen yazıtlar ise tapınağın Roma Dönemi'nde kullanılmaya devam ettiğini ve bu evrede yapıya yeni eklemeler yapıldığını gösterir. Bu yazıtlardan ilki *naos* duvarında yer almaktadır. Yazıt Roma ölçü ve para birimlerinin kullanımının zorunlu hale getirildiğine dair bir yönetmeliktir ve İS 100'den sonrasına tarihlenmesi gerektiği önerilir³⁷. İS 1. yüzyılın sonu ve 2. yüzyılın başına tarihlendirilen ve yukarıda da değinilen diğer yazıt ise Hermes Rahibi Niger oğlu Pomponius'a ithaf edilen yazıttır³⁸. Üçüncü ve son yazıt ise "Zeus'un rahibi Menodotos, tapınağın oturağını kendi cebinden (onarttı)" ifadelerini içerir ve İS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilir³⁹. Bütün veriler bir arada değerlendirildiğine, Tapınak, İÖ 3. yüzyılda Dor düzeninde *in antis* planla inşa edilmişti. Bu dönemde üst yapısı ahşap konstrüksiyona sahip olan tapınağın ön cephesi ise taş mimaride, üçgen alınlıklı ve *metop-triglyph* dizilerine sahip şekilde dizayn edilmiş olabilir⁴⁰. İS 1. yüzyılın sonu ve 2. yüzyılın başında tapınağa oturaklar, ulaşımı kolaylaştıracak olan basamaklar ve mezbahane/mutfak bölümleri eklenmiş, bu süreçte yapılan bu eklemeleri vurgulamak ve olasılıkla kutsamak amacıyla da boğa başı kabartması tapınağın ante duvarına işlenmiş olmalıdır. Tapınağa İS 2.-3. yüzyıllarda çeşitli onarımlar yapılmış ve İÖ 3. yüzyılda başlayan tapınak amaçlı kullanımı en azından İS. 3. yüzyıla kadar devam etmiş olmalıdır.

³⁴ Hellenkemper – Hild 1986, 76.

³⁵ Aydınöğlü 2015, 14.

³⁶ Durugönül – Gabelmann 1997, 218; Alkaç 2007, 39

³⁷ Hicks 1891, 232, Nr. 12; Hagel – Tomaschtiz 1998, 156 Kzb4.

³⁸ Hicks 1891, 232, Nr. 13; Hagel – Tomaschtiz 1998, 156, Kzb3.

³⁹ Hicks 1891, 232, Nr. 14; Hagel – Tomaschtiz 1998, 157, Kzb7.

⁴⁰ Kuş kabartmalı *metop-triglyph* dizisine ait olan parça stilistik olarak tarihleme yapmaya imkan sağlamaz. Tapınağın Hellenistik Dönem'de Dor düzeninde inşa edilmiş olduğunu kanıtları arasında gösterilen sütun ve başlıklarından başka kuş kabartmalı parçanın da, aynı düzene ait *metop-triglyph* dizisine ait olması sebebiyle Hellenistik evreye ait olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple tapınağın Hellenistik evrede *metop-triglyph* sırası ile üçgen alınlıklı bir ön cephe düzenlemesine sahip olduğu önerilebilir.

Antik Yol

Çatıören yerleşiminin kurulu olduğu vadi içerisinde geçen bir antik yol döşemesi tespit edilmiştir. Bu antik yol rotası Elaiussa Sebaste'den başlayan ve Çatıören – Emirzeli – Hisarın antik yerleşimlerinden geçerek Diokaesarea'ya bağlanır⁴¹. Bu yol aynı zamanda Göldini ve Paşa Deresi vadisi içinden gelen vadi içi yolları ile de bağlantılıdır Roma ve Geç Antik Dönem'lerde onarım görmüş olduğu düşünülen bu antik yolun döşemeleri kale yerleşiminin hakim olduğu kuzey vadinin içerisinde hala izlenebilir durumdadır. Bu yol Roma ve Geç Antik Dönem'lerde vadi içerisine eklenen yapılar boyunca uzanır (fig. 11).

Mezarlar

Yerleşimde, çok sayıda ve farklı tipte mezar yapıları bulunur. Bunlar arasında Hellenistik Dönem'e ait iki polygonal mezar evi, Roma Dönemi ve sonrasında kullanıldığı tespit edilen üçgen alınlıklı *aedicula* anıt mezarı, kaya mezarları ve lahitler yer alır.

Yerleşimde polygonal duvar tekniği ile inşa edilmiş iki mezar evi bulunur. Bunlardan güney tepelik alandaki mezar evi daha önceki yayınlarda ele alınmıştır⁴². Yeni tespit edilen mezar evi ise kuzey tepelik alandadır. Mezar Evi 1 3.60 x 2.17 m. ve 1.60 m. yüksekliğinde iken (fig. 12), Mezar Evi 2 3.75 x 2.50 m. ölçülerinde ve 1.51 m. yüksekliğindedir (fig. 9). Her ikisi de tek gömü odasına sahiptir. Mezar Evi 1'in mezar odası 0.75 m. genişliğinde iken Mezar Evi 2'nin mezar odası 0.85 m.dir. Bölgede bu tipteki mezar yapılarının çok sayıda örneği bilinir ve bunların İÖ 2. yüzyılın ilk yarısı içerisinde yaşanan mimari hareketlilik döneminde inşa edildiği önerilir⁴³. Çalışma içerisinde ilk kez değerlendirilen polygonal mezar evi de duvar işçiliği ve benzer tipolojideki bir mezar olması sebebiyle aynı dönem içerisinde inşa edilmiş olmalıdır. Bu mezarların yerleşim içerisinde konumlandırıldıkları alanlar, Hellenistik Dönem'de yerleşimin yayılım alanını göstermesi açısından önemlidir. Polygonal mezar evlerinin yerleşimin güney ve kuzey sınırını oluşturan tepelik alanlarda yer alıyor olmaları Çatıören'in bir planlamaya sahip olduğuna işaret eder.

Yerleşimin doğu yamacında bir üçgen alınlıklı *aedicula* mezar ve yanında bir yuvarlak sunak bulunmaktadır⁴⁴. Mezar 3.15 x 3.29 m. ölçüleri ile kareye yakın bir plana sahiptir. Mezarın arka cephesi ve bu kısımdaki üçgen alınlık bölümü *in situ* olarak günümüze ulaşmıştır (fig. 13). Yapı 4.06 m. korunan yüksekliğe

⁴¹ Aydınoglu 1998, 141.

⁴² Durukan 1999, 88.

⁴³ Durukan 2007, 147. Durukan 1999, 89; Tırpan 1994 414 vd; Söğüt 2006, 78.

⁴⁴ Bu mezar M. Durukan tarafından Üçgen Çatılı *Aedicula* Mezar formunda değerlendirilmiştir (Durukan 2005a, 123).

sahiptir. Mezarın ön cephesi yıkılmış durumdadır. Bununla birlikte, yaptığımız çalışmalarda, mezarın bulunduğu alanda ön cepheye ait olan üçgen alınlık, iki sütun ve bu sütunlar ile birlikte kullanılan konsollar tespit edilmiştir (fig. 14-15). Burada tespit edilen konsollu sütunlar yapının ön cephesine aittir. Bununla birlikte ön cephenin köşelerinde yer alması muhtemel plaster sütunlar yakın çevrede tespit edilememiştir. Ön cephedeki plaster sütunların da arka cephedeki gibi detaylandırılmadan profillendirildiği düşünülmektedir. Üçgen çatılı *aedicula* mezar bu hali ile *in antis* bir plan göstermektedir. Mezarın ön cephesine ait üçgen alınlık üzerinde birbirilerine kurdela ile bağlanmış, ortalarında çiçek rozetleri bulunan iki adet çelenk yer alır. Bunların hemen ortasında ise formu tespit edilemeyen bir vazodan oluşmuş bir çimneye ait iki adet yaprak bulunduğu görülür. Üçgen alınlığın hemen altında kalan bölümde ise iki satırdan oluşan Yunanca bir yazıt bulunmaktadır. Yazıtta “*Mendotos oğlu Teukrias'ın, ve onun karısı Tata'nın ve oğulları Menodotos'un heroonu*” ifadesi yer alır⁴⁵ (fig. 16).

Üçgen çatılı *aedicula* mezarın yanında, bölgede çok sayıda örneği olduğu bilinen bir silindir gövdeli sunak (fig. 17a-b) bulunur⁴⁶. Sunağın kaide kısmı oldukça dar dairesel bir *plinthos*, *torus*, *trochylos*dan oluşur ve kaideden gövdeye geçişte ince bir *fascia* bulunur. Sunağın taç kısmı *kyma rekta* şeklinde profillendirilmiş, *torus* ve *geison* ile detaylandırılmıştır. Sunu tablası *omphalos* şeklindedir ve bu hali ile bölgedeki diğer sunakların sunu tablaları ile benzerlik göstermez. Buna rağmen benzer örnekler Pamphylia, Pisidia ve Lykia Bölgeleri'nden bilinmektedir⁴⁷. Sunağın gövde kısmında büst şeklinde kabartmalar bulunur. Bunlar, yan yana betimlenmiş üç figür ve bunların altında daha küçük boyutta işlenmiş dördüncü figürden oluşur. Soldaki ilk figür bir erkektir ve vücudunun üst bölümünün çıplak betimlendiği *himationun* üzerinde duran sağ kolundan anlaşılabilir durumdadır. Ortada duran figür ise bir kadına aittir. Baş kısmı oldukça tahrip olan figürün üzerindeki *himationu* sağ eli ile kavramaktadır. Sol kol ise sağ kolun altında bu kola destek olacak şekilde durmaktadır. Bu duruş *puducitia* tipi olarak adlandırılır ve bölgedeki birçok kadın figüründe sıklıkla kullanıldığı bilinir. Kadın figürünün sağında yer alan erkek betimlemesinin üzerinde ise *himation* bulunmaktadır. Sağ kolu göğsü ve omuzu açıkta bırakılmıştır. Bu figürlerin altındaki dördüncü figür ise boyutları göz önüne alındığında bir erkek çocuğuna ait olmalıdır. Sol elinde kuş tutar şekilde betimlenmiş olan erkek çocuğunun üzerinde, *chiton* ve *himation*

⁴⁵ Hicks 1891, 232, Nr. 15; Hagel – Tomaschitz 1998, 156 Kzb2.

⁴⁶ Bu sunak daha önce Kırdemir-Diler tarafından değerlendirilmiş, ancak üçgen çatılı *aedicula* mezar ile ilişkilendirilmemiştir (Kırdemir-Diler 2000, 24).

⁴⁷ Bazı sunaklarda *omphalos* bölümü ayrı bir parça şeklinde monte edilmiştir. Bu durum, silindir gövdeli sunakların üst kısımlarının, kullanımına ya da müşterinin tercihine göre şekillendirildiklerinin göstergeleridir. Bk. Korkut 2007, 327 vd. Taf. 120 3-4.

olduğu günümüze çok az bir detayı ulaşan omuz ve boyun bölgesindeki izlerden anlaşılmaktadır (fig. 17a-b).

Çatiören'deki üçgen çatılı *aedicula* mezar sahip olduğu mimari özellikler açısından bölge örneklerinden farklılıklara sahip olsa da bölgedeki tapınak mezarlar geleneğinden etkilenmiştir. Dağlık Kilikia Bölgesi'nde bulunan tapınak mezarlar farklı ön cephe düzenlemeleri ve mimari planlara sahip olsalar da⁴⁸ işçilik açısından benzer özellikler gösterir ve İS 2. ve 3. yüzyıl içerisinde inşa edilmişlerdir⁴⁹. Üçgen çatılı *aedicula* anıt mezar mimari plastik parçaları açısından da bölge örnekleri ile yakın benzerlikler gösterir. Sütunlar ile birlikte kullanılan konsolların "S" profillerinde kullanılan akanthus yapraklarının, bölgedeki detaylandırılmamış korinth sütun başlıklarındaki örnekler ile benzer oldukları görülür. Bu tipteki sütun başlıklarının İS 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başına tarihlendirilmeleri gerektiği önerilir⁵⁰. Konsollardaki akanthus yapraklarının da benzer işçilik özellikleri gösteriyor olmaları sebebiyle İS 2. yüzyılın sonu ile İS 3. yüzyıl aralığına tarihlenmesi gerektiği önerilebilir. Ayrıca, mezar yanındaki yuvarlak sunak ve üzerindeki kabartmalar da bu tarihleri destekler. Bölgede tespit edilen benzer aile betimlemeli büst kabartmalı yuvarlak sunaklar İS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmektedir⁵¹ ve Çatiören'deki bu sunağında aynı tarihler arasında kullanılmış olduğu önerilebilir.

Elde edilen veriler, üçgen çatılı *aedicula* mezar, buna ait olan yazıt, silindirik gövdeli sunak ve tapınakta tespit edilen yazıtın bir arada değerlendirilmesine imkan sağlar. Sunak üzerinde yer alan dört figür üçgen çatılı *aedicula* mezar mezara ait yazıtta isimleri geçen Teukrias, babası Menodotos, karısı Tata ile oğulları Menodotos'u sembolize ediyor olmalıdır. Teukrias karısı Tata ile oğulları Menodotos'un Heroon'u olduğu anlaşılan mezardaki yazıtta ve sunakta Teukrias'ın babası Menodotos'un anılması ve betimlenmesi ise *posthumus* bir ifade olarak yerini almış olabilir. Bütün bunların yanı sıra, Hermes Tapınağına ait olan yazıtlardan birinde bahsi geçen Menodotos isminin buradaki mezar yazıtında da anılıyor olması ayrıca dikkat çekicidir. Tapınaktaki yazıtın İS 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başına tarihlendiği bilinmektedir. Üçgen çatılı *aedicula* mezarın mimarisi ve plastik eserlerinden yola çıkılarak yapılan tarihleme önerisi de bu tarih ile örtüştüğünden burada adı geçen Menodotos'un, Zeus rahibi olan ve Hermes tapınağının merdivenlerini onarttığı diğer yazıttan da bilinen Menodotos ile aynı

⁴⁸ Machatschek 1967, Taf. 51-52-53-54; Machatschek 1974, 254-258; Durukan 2006, 135, res. 10-12; Durukan 2007; Wegner 1974, 576; Wegner 1974, 577 vd.

⁴⁹ Cormack 2004, 197-199; Durukan 2006, 111; Machatschek 1967, 106; Machatschek 1974, 261, Schneider 2003b, 263; Wegner 1974, 581.

⁵⁰ Kaplan 2014, 59.

⁵¹ Durugönül 1989, 71 vd.; Tepebaş – Durugönül 2013, 116-121; Özbay 2010, Kat No. 14-15.

kişiler olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir. Sunağın üçgen çatılı aedicula mezara yakın bir konumda tespit edilmiş olması, mezarın Hermes Tapınağına bakar şekilde inşa edilerek aralarında kurulmuş olan organik bağ da dikkate alındığında bu görüşleri desteklemek mümkün görünmektedir.

Yerleşimde lahit mezarlar da tespit edilmiştir. Bunlar güney tepelik alanda yoğunlaşır ve çoğunlukla chamosorion ve kaya lahiti tipindedirler. Lahitler sade bir işçiliğe sahiptir ve bölgede yaygın olarak karşılaşılan lahit mezarlar ile yakın benzerlik gösterirler. Bölgedeki lahit mezarların sahip oldukları işçilik, yazıt ve kabartmalar bunların İS 2. yüzyıl ile İS 3. yüzyıl aralığına tarihlenmelerini mümkün kılar⁵². Çatıören'deki lahit mezarların da bölgedeki lahit mezarlar ile yakın benzerlik gösteriyor olmaları sebebiyle aynı tarih aralığında değerlendirilmeleri mümkündür (fig. 18).

Yerleşimin doğusundaki tepelik alanda ise dört kaya mezarı tespit edilmiştir (fig. 19a). Mezarların girişi batı cepheindedir ve birer gömü odasına sahiptirler. Bu kaya mezarlardan üçünün gömü odaları oldukça basit şekillendirilmişlerdir ve iç düzenlemelerinde taş kline izi yoktur. Kaya Mezar 1: 1.70 x 1.90 (m), Kaya Mezar 2 2.50 x 2.50 m. ve Kaya Mezar 3 2.20 x 1.90 m. ölçülerinde mezar odalarına sahiptirler. Kapılar ise tahribat dolayısıyla tespit edilememiştir. Kaya mezar 4 ise içerisinde bir adet taş klineye sahip olması sebebiyle diğer kaya mezarlarından ayrılır. Mezar odası 2.18 x 1.90 m. ölçülerinde olan kaya mezarın içerisinde 0.65 x 1.76 m. ölçülerinde bir de kline bulunur. Bu kaya mezar bölgenin ölü kültü ve anma ritüelleri ile ilişkili ayrıca veriler sunar (fig. 19b). Kaya Mezarı 4'ün oyulduğu ana kayanın üst kısmında nispeten sığ şekilde oyulmuş 2.60 x 1.20 m. ölçülerinde bir alan bulunur (fig. 19c). Bu alandaki 0.30 m. çapında 0.26 m. derinliğinde akıtma deliği ayrıca dikkat çeker. Bu alanın mezar odasının hemen üzerinde yer alıyor olması ve akıtma deliği burasının sunu (olasılıkla kurban) yapmak üzere oluşturulduğunun kanıtlarıdır (fig. 19d). Buradaki kaya mezarların benzer örneklerine Dağlık Kilikia Bölgesi'nde rastlanmaktadır ve Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar geniş bir tarih aralığında kullanıldıkları bilinir. Kanytellis'den ele geçen örneklerin en erken kullanımları için İÖ 1. yüzyıl tarihi önerilmekte iken bu mezarların İS 1. ve 2. yüzyıllarda da kullanıldıkları bilinir. Kanytellis'deki kaya mezarları üzerindeki yazıtlar ve bu mezarlara ait olan kabartmaların stilistik gelişimleri, söz konusu tarihleme önerileri ile örtüşmektedir⁵³. Elaiussa Sebaste kentinde yapılan kazılardan elde edilen veriler de Kanytellis kaya mezarları ile örtüşmektedir. Buradaki kaya mezarları sahip oldukları buluntular ile İS 1. ve 2.

⁵² Schneider 2003b, 268; Koch 2001, 165; Alföldi-Rosenbaum 1980, 34; Schneider – Morselli 2003, 466.

⁵³ Alföldi-Rosenbaum 1980, 27. Machatschek 1967, 59; Hicks 1891, 230 no. 10; Heberdey – Wilhelm 1896, no. 133, 134; Elton 2003, 231; Durugönül 1989, 22, 35, 92; Aydınoğlu 2012, 142-143; Aydınoğlu 2015, 47.

yüzyıllar aralığına tarihlendirilmektedir⁵⁴. Benzer kaya mezarlarına Lykia⁵⁵ ve Pisidia⁵⁶ Bölgesi'nde de rastlanmaktadır ve bu mezarların da Roma Dönem'ine tarihlendirilmesi gerektiği önerilir. Ancak, Çatiören kaya mezarlarının kesin olarak tarihlendirilmesine olanak verecek yazıt veya kabartmaları bulunmamaktadır. Yine de Çatiören'deki kaya mezarların sahip oldukları benzer özellikler bunların İS 1-3. yüzyıllar arasında kullanılmış olduklarını düşündürmektedir.

Çatiören yerleşimindeki Roma Dönemi'ne tarihlendirilen önemli mezar yapılarından bir diğeri Hermes tapınağının batısında yer alan anakaya yükseltisi üzerindedir. Burada, oturan figürlü kadın heykeli, bir lahit kapağına ait olduğu anlaşılan aslan kabartması ve 2.42 x 1.68 m. ölçülerinde anakaya oyularak şekillendirilmiş alan bulunur. Bu alanda toplam uzunluğu 4.38 m. olduğu anlaşılan dört parçaya kırılmış 0.70 cm çapında bir sütun ayrıca dikkat çeker. Bütün veriler burada, anıtsal sütun üzerinde ve bunun da üzerinde oturan kadın figürü bulunan, aslan kabartmalı kapağı ile kendisi için anakayada oluşturulmuş bölümde duruyor olması muhtemel bir mezara işaret etmektedir. Bölgede bu tip anıtsal sütunların farklı mezar tipleri ile kullanılan örnekleri olduğu bilinmektedir⁵⁷. Oturan heykeller ile birlikte kullanılan Cennet-Cehennem, Sancıören ve Tülü örnekleri Çatiören örneği için ayrıca önemlidir ve bu örneklerin İS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmesi gerektiği önerilir⁵⁸. Kadın figürünün günümüze ulaşan parçalarından stilistik bir inceleme yapmak çok mümkün olmasa da, bölgedeki oturan heykel örneklerinin⁵⁹ ve aslan kabartmalı lahit kapaklarının da⁶⁰ İS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmiş olduğu göz önüne alındığında söz konusu mezarın da aynı dönemde inşa edilmiş olabileceği önerilebilir (fig. 20 a-b-c).

Yahudi Mekanı

Çatiören'de tespit edilen ve Roma Dönemi'ne tarihlenen iki ayrı yazıt yerleşimin demografik yapısı hakkında bilgiler sunar. Bu yazıtlar, yerleşimde yaşayan Sabbatistler⁶¹ ile pagan inanışa sahip yerleşik kişiler arasındaki bir dinsel kardeşlik anlaşması olduğuna işaret eder. Her iki yazıtın da, yerleşime daha sonraki

⁵⁴ Schneider – Morselli 2013, 247.

⁵⁵ Çevik 2003, 112.

⁵⁶ Özsait 2002, 181.

⁵⁷ Söğüt 2005, 115-119.

⁵⁸ Söğüt 2005, 108, 112-113.

⁵⁹ Çalık 1, 997, 221-222 Pl. 68a-b; Durugönül 2003, 108-109, 111-112, 117 Abb. 1-3, 18-20; Tepebaş – Durugönül 2013, 87-88. Kat. No 52-53-55; Mörel 2016a, 88 vd.

⁶⁰ Er Scarborough 1998, 82; Er 1991, 224-225 Fig. 56-57, 319 Fig. 92, 348-355 Fig. 98-101; Hallet – Coulton 1993, 41 vd; Money 1990, 29 vd. ; Coulton 2012, 157 vd.

⁶¹ Söz konusu yazıtta bahsi geçen *Sabbatist* teriminini kullanımı ve yazıtla ilgili tartışmalar için ayrıca bkz. Hicks 1891, 233-236, Nr. 16-17; Hagel – Tomaschtiz 1998, 157, Kzb8-9.

dönemlerde eklenen kilisenin yakınlarında bulunmuş olması, söz konusu alanda ya da yakın civarda daha önceki dönemlere ait bir Sabbatist tapınağı ya da Synagog yapısı olduğuna işaret etmesi açısından önemlidir. Yazıtlardan birisinin bir Sabbatist rahibi tarafından yaptırılan yapıdan bahsettiği, diğerinin ise aynı yapıya Sabbatist topluluk tarafından yaptırılan eklemelere ilişkin olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu görüşü desteklemek mümkündür.

Önceki çalışmalarımızda ele aldığımız Çatıören yerleşimindeki bir kapı lentosu üzerindeki hayat ağacı ve menorah motifi de burada bir Yahudi topluluk bulunduğunu gösteren epigrafik verileri destekler⁶² (fig. 21). Yapı yerleşimin kurulduğu tepelik alanın doğu yamacındadır. Yapı plan açısından net bilgiler vermese de, hayat ağacı ve menorah motifinin ve konum kapı lentosunun sonraki dönemlerde devşirme malzeme olarak buradaki yapıda kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Kabartmalar

Yerleşimde bir asker ve bir *phallos* kabartması da tespit edilmiştir. Hermes tapınağının bulunduğu alanda tespit ettiğimiz asker kabartmasının günümüze bel ile diz seviyesi arasında kalan bölümü ulaşmış, geri kalan kısımlar tahrip olmuştur. Kabartmadaki askerin üzerinde *pteryges* (zırh) bulunmaktadır ve dikey şekildeki deri şeritler ile etek bölümü görülmektedir (fig. 22). Bu bölümün aynı zamanda çapraz dikişler ile birbirine tutturulduğunu gösteren izlerin de detaylandırılmış olması dikkat çekicidir. Bunun hemen altında ise zırhın altından giyilen *chitonun* bir kısmı görülebilmektedir. Kabartmanın günümüze ulaşan üst bacakları sayesinde sağ bacağını hareket bacağı, sol bacağını da duruş bacağı olarak kullanırken sağa doğru adım atar şekilde betimlendiğini söylemek mümkündür. Sol bacağın hemen arkasında yer alan dışa doğru kavisli bölüm kabartmanın tahrip olmadan önce bir *naiskos* içerisinde yer alıyor olabileceğini de düşündürür. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi'ndeki Tapureli T1⁶³, Diokaesarea D⁶⁴, ve Mara M1 ve M2⁶⁵asker kabartmalarının *chitonların* üzerine bir *pteryges* (zırh) giydikleri görülmektedir. Çatıören'den ele geçen asker kabartması ile bu asker kabartmaları arasındaki benzerlikler bunları birer karşılaştırma örneği olarak kullanmayı mümkün kılar. Bölgedeki asker kabartmalarının farklı dönemlerde yapıldıkları bilinmektedir⁶⁶. Bununla birlikte bölgede *pteryges* giyen asker kabartmalarının en geç örneği

⁶² Durugönül – Mörel 2012, 312, fig. 12.

⁶³ Durugönül 1989, 45.

⁶⁴ Durugönül 1989, 56.

⁶⁵ Durugönül 1989, 57.

⁶⁶ Bölgedeki en erken asker kabartması Adamkayalar'daki A7 kabartmasında görülür ve bu kabartma İÖ 2. yüzyıla tarihlendirilir. Durugönül 1989, 83-84.

İS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁶⁷. Çatiören yerleşiminden ele geçen asker kabartması için de benzer bir tarih olan İS 2. ve/veya 3. yüzyıllar önerilebilir.

Yerleşimde bir *phallos* kabartması da bulunur. Bu kabartma zeminde devrilmiş bir şekilde duran kapı lentosu üzerindedir (fig. 23). Bölgenin kale yerleşimlerinde sur duvarları, tek başına duran kuleler ve yalancı kulelerde Olba Hanedanlığını simgeleyen kabartmalara rastlanmaktadır. Herakles'in labutu, Zeus'un şimşegi, Dioskur başlıkları, Hermes'in *phallosu* şeklinde görülen kabartmaların tamamı Lamos ile Kalykadnos nehirleri arasında kalan alanda tespit edilmektedir. Bu kabartmaların Olba Tapınak Devletinin yayılım alanını sınırlarını belirlediği önerilmektedir⁶⁸.

Anıtsal Sütun

Çatiören'de yaptığımız çalışmalar sırasında bir anıtsal sütun ve bu sütunun sergilendiği bir platform tespit edilmiştir. Anıtsal sütuna ait olan parçalar anakaya kullanılarak şekillendirilen platformun hemen yakınında bulunmaktadır. Anıtsal sütuna ait olan sütun gövdesi yerel kireç taşından olasılıkla tek parçadan oluşmaktadır (fig. 24a-b). Buna ait olması gereken başlık yakın çevrede tespit edilememiştir. Ancak, kaide platformun yakınında ters düşmüş şekilde durmaktadır. Sütun kaidesinin düzdür 0.80 x 0.80 m. ölçülerindedir. Bu ölçüler anakaya platform üzerinde kaidenin düzgün biçimde yerleştirilmesi için ayrılan alanın ölçüleri birbirine oldukça yakındır (fig. 24c). Ön cephsinde üç basamak bulunan anakaya platformun kullanılarak sütunun anıtsallığı artırılmak istenmiş olmalıdır (fig. 24d).

Son dönemlerde yapılan çalışmalarla birlikte bu tipteki anıtsal sütunların gerek tek başına gerekse de tonozlu mezarlar ile birlikte kullanılan örnekleri Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi'nde tespit edilmiştir. Bu anıtsal sütunların genellikle tek parça sütun gövdeleri bulunur ve farklı tipte başlıklar taşırlar⁶⁹. Bu tipteki anıtsal sütunlar çoğunlukla aile betimlemeli büst kabartmaları ile birlikte kullanılırlar ve bu kabartmalar yardımı ile İS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilmektedirler⁷⁰. Anıtsal sütunlar Roma'nın Doğu eyaletlerinde kentleşme özellikleri açısından ayrıca önemli bir yer tutar. Tek başına duran anıtsal sütunların kentsel mimari özellikleri gösteren örneklerine Palmyra ve Edessa gibi kentlerde, kırsal özellik gösteren ve

⁶⁷ Durugönül 1989, 103.

⁶⁸ Aydınoglu 2003, 257

⁶⁹ Mezarın önünde bulunan sütunlarda başlık olarak farklı düzenlerin kullanıldığı görülmektedir. Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Kümbet, Yukarı Hüseyinler, Korykion Antron (Cennet - Cehennem), Sakızlı Harman, Sancı Ören ve Tülü yerleşimlerinde tespit edilen örneklerinde Dor düzeninde sütun başlıkları kullanıldığı görülmektedir. Imbriogon - Kome, Direktaş, Kümbet Beleni ve Beyören yerleşimlerinde tespit edilen örneklerinde ise Korinth düzeninde sütun başlıkları kullanılmaktadır (Sögüt 2005, 115-119).

⁷⁰ Sögüt 2005, 130; Mörel 2014, 152.

mezarlar ile ilişkili olan örneklerine ise Karakuş ve Sarmada gibi kuzey Suriye yerleşimlerinde rastlamak mümkündür⁷¹. Çatıören'deki anıtsal sütun için net bir tarihlendirme yapacak veriler tespit edilememiştir. Yine de, gerek bölgede gerekse diğer bölgelerdeki örneklerin Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiş olmaları anıtsal sütunun İS 2. ve 3. yüzyıllarda kullanılmış olabileceğini önermemizi sağlar. Bu anıtsal sütun aynı zamanda bir kırsal yerleşimdeki kentsel mimari izlerin yansımalarından da biri olması açısından da önemlidir.

Atölyeler ve Üretim Donanımları

Çatıören'in kırsal karakterine dair en ayrıntılı bilgiler yerleşimde tespit edilen üretim donanımları, konut ve depolama amacıyla kullanılan yapılardan elde edilmektedir. Bu yapıların Roma Dönemi'nde kullanılmaya başlandığı ve Geç Antik Dönem'de de kullanılmaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Çatıören'de zeytinyağı atölyeleri, açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımları, basit presler ve depolar tespit edilmiştir. Çatıören'de tespit edilebilen en az dört zeytinyağı atölyesi bulunur (fig. 25a-b). Atölyelerin içlerinde zeytinin kırılması ve ezilmesi için kullanılan kırma tekneleri ve kırma taşları da *in situ* şekilde tespit edilmiştir. Bunların üçü yerleşimin kurulduğu tepelik alanın kuzeyinde vadinin içerisinden geçen antik yol üzerinde güney yamaçta yan yana konumlandırılmışlardır. Bu durum burada bir üretim alanı oluşturulduğunu gösterir. Dördüncü atölye ise batı sur duvarının güney köşesinde yer alan kulenin içerisindedir ve bu yapının sonraki dönemlerde devşirilerek atölye olarak kullanıldığını gösterir. Kulenin içinde zeytin preslenirken kullanılan bir vida pres de vardır. Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Öküzlü, Kanytellis⁷², Karadedeli Işıkkale⁷³ ve Sömek Özköy⁷⁴ yerleşiminde bulunan atölyeler⁷⁵ Çatıören örnekleri ile benzerlikler göstermektedir. Bu örneklerin Roma Dönemi'nden Geç Antik Dönem'e kadar uzanan geniş bir tarih aralığında kullanıldığı ve özellikle bölge örneklerinin ilk kullanımlarının Roma Dönemi'ne tarihlenmeleri gerektiği önerilir⁷⁶. Çatıören örnekleri, sahip oldukları duvar işçilikleri ve zeytin işlenmesi sırasında kullanılan donanımlar açısından bölge örnekleri ile yakın benzerlikler gösterir. Bu sebeple yerleşimdeki zeytinyağı atölyelerinin de ilk kullanım evrelerinin Roma Dönemi'ne tarihlenebilmesi mümkündür. Bu atölyelere Geç Antik Dönem içerisinde yeni eklemeler ve onarımlar yapılarak kullanımlarının devam ettiği de bu yapıların özellikle duvar işçiliklerinde izlenebilmektedir.

⁷¹ Ball 2001, 287.

⁷² Aydınoglu 2015; Aydınoglu v.d. 2015, Aydınoglu – Mörel 2015.

⁷³ Aydınoglu 2009; Düzenli, 2013.

⁷⁴ Mörel 2014.

⁷⁵ Aydınoglu 2009, 45.

⁷⁶ Mattingly – Hitchner 1993, 441-444; Aydınoglu 2010, 71 vd.

Yerleşimde iki basit pres⁷⁷, iki baskı kollu basit pres⁷⁸ ve iki açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu presler de vardır. Açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu bir pres ise çift ezme düzlemlile ve tek toplama fiçili tiptedir⁷⁹ (fig. 26).

Çatiören'deki üretim donanımları bölge örnekleri ile olduğu kadar diğer bölgelerde bulunan örnekler ile tipolojik olarak yakın benzerlikler gösterir. Bölgede tespit edilen açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres ve basit pres donanımlarının⁸⁰ yanı sıra Kuzey Suriye'de⁸¹, Kıbrıs'da⁸², Kuzey Afrika'da⁸³, İsrail'de⁸⁴ ve Phrygia'da⁸⁵ bu tipte pres donanımlarının farklı dönemlere tarihlenen örnekleri bulunmaktadır⁸⁶. Buradaki örneklerin de özellikle bölge örnekleri gibi Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Bununla beraber özellikle basit preslerden ikisinin zeytinyağı atölyelerine yakın konumları ayrıca önemlidir. Bu basit preslerin zeytinyağı atölyelerine yakın olarak inşa edilmiş olmaları yerleşimin bu bölümünün üretim alanı olarak şekillendirildiğinin diğer kanıtları arasında görülmelidir.

Kilise

Yerleşimdeki Kilise daha önceki çalışmalarda ele alınmış ve değerlendirilmiştir⁸⁷. Kilise üç nefli bazilikal planlıdır ve batısında bir *nartheke* bulunur; buradan *naosa* ulaşım üç kapı açıklığı ile sağlanmaktadır (fig. 2). Kilise'nin *naos* bölümü yivsiz ve yekpare sütunlar ile üç nef ayrılmıştır. Ortadaki ana nef yan neflere oranla daha geniştir. Kilisenin ana apsisi içerden yarım daire dışarıdan ise köşelidir. Kuzey Suriye kilise mimarisinin bir özelliği olduğu bilinen ve bölge kiliselerinde de sıklıkla kullanılan, kuzey ve güneyindeki yan oda uygulamaları buradaki kilisede de sadece güney yan odanın kullanılmış olması ile karşımıza çıkar. Bu yan oda Isauria ve Kilikia Bölgesi kiliselerinin bir özelliği olarak da ana apsisi doğuya doğru geçer ve kilisenin doğu duvarının sınırını oluşturur. *Naosun*

⁷⁷ Aydınöğlü 2009, 27, fig. 9-12.

⁷⁸ Aydınöğlü 2009, 29, fig. 21-23.

⁷⁹ Aydınöğlü 2009, 57, 111, Kat. no 19. Presin ezme düzlemleri 2.34 x 1.74 ve 2.40 x 1.70 m. ölçülerinde iken toplama fiçisi 1.04 m. çapında ve 0.90 m. derinliğindedir.

⁸⁰ Bu ayırımı göre bölgede; tek ezme düzlemlile ve tek toplama fiçili tip, çift ezme düzlemlile ve çift toplama fiçili tip, tek ezme düzlemlile çift toplama fiçili tip ve tek ezme düzlemlile ve toplama fiçisi uzun kenarda yer alan tipte presler bulunmaktadır, Aydınöğlü – Alkaç 2008; Aydınöğlü 2009, 56 vd.

⁸¹ Frankel v.d. 1994, 48.

⁸² Hadjisavvas 1992, 21.

⁸³ Rodziewicz 1999, 29.

⁸⁴ Frankel 1999, 153.

⁸⁵ Sivas 2003, 10 vd.

⁸⁶ Dayeh 2004, 31; Brun 2004, 56; Mayerson 1985, 75; Frankel 1999, 99; Hadjisavvas 1992, 21.

⁸⁷ Aydın 2002, 105 vd.

batı duvarında aynı zamanda bir adet pilaster Korinth başlığı kullanıldığı görülmektedir. Başlık mimari plastik özellikleri sebebi ile yapının tarihlendirilmesine olanak sağlar. Buradaki iki sıra halindeki ince dişli *akanthus* yapraklarının benzer örnekleri İS 6. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir. Bu sebeple de yapının bu tarihlerde inşa edilmiş olması gerektiği önerilmektedir⁸⁸.

Değerlendirme: Çatiören'in Yerleşim Düzenlemesinin Dönemler İçerisindeki Değişimi

Çatiören yerleşiminin de sınırları içerisinde yer aldığı Olba Territoriumunun sahip olduğu ayrıcalıklı konumu, tarihsel süreci ve mimari yapılanması bölgenin yerleşim arkeolojisi için önemlidir. Bölgede tespit edilen en erken arkeolojik veriler Hellenistik Dönem'e aittir. Bu sebeple, bölgede Hellenistik Dönem'de yaşanan tarihsel sürecin yerleşimlerin şekillenmesinde önemli etkisi olduğu görülmektedir. Dağlık Kilikia Bölgesi'nin, doğu ile batı arasında askeri ve ticari amaçlı bir köprü olarak öne çıkması sebebiyle önemli bir bölgedir. Bölgede Hellenistik Dönem'de bir tapınak devlet egemenliği vardır⁸⁹. Olba Territoriumu olarak adlandırılan alanın öne çıkması ise İÖ 188 yılında imzalanan Apemia antlaşması ile olur⁹⁰. Bu sınır aynı zamanda Olba Territoriumu'nun da sınırına işaret eder. Bu sebepten dolayı Seleukoslar Kalykadnos (Göksu) ve Lamos (Limonlu) nehirleri arasında kalan bu bölgeye büyük önem verir. İki nehir arasında kalan topraklar, özellikle Sertavul geçidinden dolayı önem taşımaktadır. Burada yaşayan yerel yönetime bazı imtiyazlar verilir ve imar faaliyetlerine girilerek bölge güvenlik altına alınır⁹¹. Bu durum, bölgenin koruma altında bulundurulması amacıyla kurulan yerleşimlerin askeri nitelikli olmasına yol açar⁹². Bölgedeki Hellenistik Dönem'de ortaya çıkan bu yerleşim düzenlemesinin ortak bir karaktere sahip olduğu ve oluşturan yapılanmanın aynı zamanda coğrafi şartların etkisiyle şekillendiği görülür. İç kesimler ile kıyı kesimler arasındaki bağlantıların vadi içlerindeki ya da üstlerindeki yollar ile sağlandığı bilinir. Bu yollar boyunca yer alan yerleşimler yollara hakim stratejik konumlara sahiptirler. Yerleşimlerin etraflarının sur ile çevrelendiği ve bu surların kulelerle desteklendiği görülür⁹³. Bu durum Seleukosların bölgede bilinçli bir

⁸⁸ Durugönül 1998a, 73; Durugönül 1998b, 131; Aydın 2002, 109.

⁸⁹ Antik Dönem yazarlarından Strabon *Geographika* adlı eserinde Teukros oğlu Aias'ın kurduğu Zeus Tapınağı'nın rahibinin Kilikia Trakheia'nın da hükümdarı olduğunu belirtir. Strabon 14. 5. 10. Durukan 2005b,7; Wheatley 1998; Mitchell 2004, 131; Durukan 1998, 88; Durugönül 2004, 30.

⁹⁰ Bu antlaşma ile Küçük Asia'daki egemenlikleri büyük ölçüde sona eren Seleukoslar, bugün Taşucu civarında lokalize edilen Sarpedon burnuna kadar geri çekilir McDonald 1967, 1-4; Arslan 2003, 91; McDonald 1967, 4; Özsait 1985, 354

⁹¹ Durugönül 1999, 113; Jones 1983, 198.

⁹² Durugönül 2002a, 109 vd. ; Aydınoğlu 2005, 169.

⁹³ Durugönül 1998b, 28; Durugönül 2002a, 113; Aydınoğlu 2003, 257.

imar politikası yürüttüklerini gösterir⁹⁴. Hellenistik Dönem’de görülen bu yoğun imar faaliyeti sırasında inşa edilen yapıların duvarları ise polygonal tekniktir. Bölgede inşa edilen ve Hellenistik Dönem’e tarihlenen kale yerleşimlerde, kulelerde ve yalancı kulelerde ve hatta birçok mezar yapısında bu duvar örgü sistemini görmek mümkündür⁹⁵. Hellenistik Dönem içerisinde bir kale yerleşim olarak kurulan Çatiören’in aynı dönem içerisinde tarımsal üretime yönelik bir karakterinin de olduğu anlaşılmaktadır. Burada tespit ettiğimiz polygonal duvar örgüsü ile inşa edilen Hellenistik Çiftlik evi, kule ve bunlarla ilişkili polygonal mezar evi ile açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres donanımı Hellenistik Dönem içerisinde tarımsal üretime yönelik yapılanmaların Çatiören yerleşiminde bulunduğu kanıtları arasındadır. Bu dönem içerisinde yerleşimde tespit edilebilen iki polygonal mezar evinin güney ve kuzey yamaçlarda yer alıyor olması nekropol olarak kullanılan bu alanların aynı zamanda yerleşimin sınırlarını belirlediğini gösterir.

Bölgede Roma imparatorluğunun hakimiyeti ile başlayan *Pax Romana* sürecindeki barış ve refah dönemi ise, kentlerin ve kent yaşamının gelişmesine öncül olur. Bu dönemle birlikte, bölgede ciddi bir mimari hareketliliğin başladığı bilinir. İS 1. yüzyılın ortasından sonraki tarihlerde kıyı şeridinde daha önceki dönemlerde kurulan kentlerde hızlı mimari açıdan hızlı bir gelişme görülür⁹⁶. Bölgenin sahip olduğu yollar ve geçitler, İS 2. yüzyılda Roma İmparatorluğunun doğusundaki Parth meselesi için stratejik olarak ne denli önemli olduklarını gösterir⁹⁷. Bu süreçte bölgede görülen imar hareketliliklerindeki artış bölgeye gösterilen önem

⁹⁴ Aydınoglu 2005, 169.

⁹⁵ Durugönül 1998b; Durukan 1999, 82, 88; Durukan 2004; Durukan 2007, 147; Tırpan 1994, 414 vd; Söğüt 2006, 38-39; Aşkın 2010a, 79.

⁹⁶ Sayar 1992, 175; MacKay 1968, 41. Bölgedeki bir diğer imar faaliyeti dönemi ise İS 2. yüzyılın sonlarında görülür. Bu dönemde çok sayıda yeni yol güzergahı inşa edilir ya da mevcut yollar tamir edilir. Olba- Diocoesarea arasında İS 197/198 yılına tarihlenen iki mil taşı ve Ramsay tarafından İS 197 yılına tarihlenen, Corycus antik kentinden Canbazlı’ya giden yol üzerindeki bir başka mil taşı (MacKay 1968, 41-50) ve Seleucia ad Calycadnum, Elaoussa Sebaste, Corycus ve Diocoesarea gibi kentlerde yapıldığı bilinen tak (Kaplan 2006, 97; Hild – Hellenkemper, 1990; MacKay 1968, 116; Boysal 1962, 9; Hild – Hellenkemper 1990, 240), tapınak (Durugönül 2002b, 158 vd. ; Söğüt 1999, 309; Söğüt 2001; Kaplan 2006, 91; Kaplan 2008, 238; Borgia 2008, 267, Kaplan 2009a, 28; Baldassari 1999, 372), lahit mezarlar (Koch 2001, 25; Schneider 2003a, 453; Machatschek 1967, 46), tapınak mezarlar (Durukan 2003, 234; Durukan 2005a, 109; Durukan 2006, 111; Durukan 2007; Durukan 2009; Machatschek 1967, 106, Machatschek 1974, 261, Wegner 1974, 581, Schneider 2003b, 263, Cormack 2004 197 -199; Söğüt 2005, 130 vd), agora (Giobbe – Morselli 2010, 367 vd.), su kemerleri (Özbay 1998; Özbay 2001), sütunlu caddeler (Kaplan 2006, 97; Kaplan 2009b, 169 vd.; Baldassari 1999, 389; Pensabene 1997, 403 vd.; Peschlow-Bindokat 1975, 373 vd.), hamamlar (Spanu 1999, 371; Spanu 2003, 12; Borgia – Spanu 2003, 247-331; Hild – Hellenkemper 1990, 162, 294, 380; Keil – Wilhelm 1931, 7), yol ağırları ve köprüler (Aydınoglu 1998, 139), tiyatro (Spanu 1999, 420; Spanu 2001, 453; Kirsten 1974, 783; Wannagat 2005, 117 vd.) ve çeşme (Wannagat v. d. 2005, 359-360; Erten 2002, 186.) yapılarının inşa edilmesi bu süreçte yürütülen imar faaliyetlerinin en açık göstergeleridir.

⁹⁷ Kurt 2011, 6 vd.

ile bağdaştırılmıştır. Kıyı kentlerindeki mimari inşa faaliyetlerindeki yoğunluk ve ekonomik canlanma bu kentleri besleyen kırsal yerleşimlerin de gelişmesine olanak sağlamış ve bu süreç içerisinde kırsal yerleşimlerdeki inşa faaliyetlerinde de artış olduğu görülmüştür⁹⁸. Bölgedeki kırsal yerleşimlerde tespit edilen bu arkeolojik kanıtlar, özellikle İS 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başıyla birlikte artarak devam eden bir üretim sürecinin varlığını destekler⁹⁹. Bölgenin tarihi, kırsal yerleşimlerin özellikle İS 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın başlarında artma sebeplerinin açıklanması için veriler sağlar. Kilikia ve Isauria Bölgeleri'nde Roma hakimiyetinin sağlamaştırılması ile birlikte bu bölgelerin sosyal yaşam ve ekonomik yapısının kültürlerarası etkileşim sürecine dahil olduğu anlaşılmaktadır. Kırsal alanlarda da bu etki hissedilir. Kırsal bölgeler ekonomik canlanmanın yaşandığı bu süreçte üretime etkin olarak dahil edilir ve bu süreçte kırsal alanlarda çiftlik yapılarına ait kanıtlar çoğalır; kentsel yaşamın genişlemesi ile birlikte özellikle çiftlikler ekonomik hayatın vazgeçilmez unsuru olur. İS 3. yüzyılda ise imparatorluğun genelinde yaşanan ekonomik krizin Kilikia ve Isauria Bölgeleri'ndeki kırsal yerleşimleri de etkilediği, bu bölgelerde İS 3. yüzyıl ile birlikte yeni yerleşim düzenlemelerine ait izlerin kırsal yerleşimlerde görülmeye başlamasından anlaşılır. Bölgede, çiftliklerin sahip oldukları çiftlik evleri, mezarlar, konutlar, üretim ve depolama yapılarının görülmesi bu tarihsel süreçle uyum içerisinde¹⁰⁰.

Çatiören'in Roma Dönemi'nde iskan gördüğü, yerleşimde tespit edilen epigrafik ve arkeolojik veriler ile desteklenir. Yerleşimin bu dönem içerisinde tarımsal bir karakteri olduğunu gösteren en önemli kanıtlar ise çok sayıda üretim donanımı, zeytinyağı atölyeleri ve depo amacıyla kullanılan yapılardır. Yerleşime bu dönemde eklenen yapıların kale yerleşimin kurulduğu tepelik alanın güney ve kuzey yamaçlarına doğru yayıldığı ve vadinin içerisine doğru gelişimine devam ettiği görülmektedir. Burada yer alan antik yol ve bununla bağlantılı cadde ve sokak düzenlemelerinin izleri söz konusu dönem içerisinde yerleşimin belirli bir plan çerçevesinde genişlediğini gösterir. Hellenistik Dönem'de nekropol olarak işlev gören doğu, kuzey ve güney yamaçlara Roma Dönemi'nde çeşitli tipolojide mezarlar eklenerek kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Yerleşime Roma Dönemi'nde eklenen anıtsal sütun ile de kentsel mimari izler yerleşimde görülmeye başlamıştır.

⁹⁸ Kaplan 2011, 110 vd.

⁹⁹ Bölgedeki üretim faaliyetlerinin İS 2. yüzyıl sonu 3. yüzyıl başlarından itibaren yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, İS 1. ve 2. yüzyıllarda da bölgede kırsal yerleşimler olmalıdır, ancak dönemler boyu sürekli kullanım sebebiyle arkeolojik kalıntıların kendine özgü tanımlama ve tarihleme problemleri olması nedeniyle şimdiki bu dönemlerdeki çiftliklerin varlığına ilişkin arkeolojik kanıtlar net değildir (Aydınöğlü 2010).

¹⁰⁰ Aydınöğlü 2010, 253 vd.

Geç Antik Dönem’de yerleşimin genişlemesini devam ettiği, bir kilisenin ve çok sayıda ikamet amaçlı mekanın eklenmesinden anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra Roma Dönem’inde kullanılan atölye ve depoların da yine bu dönem içerisinde onarımlar ve eklemeler ile kullanılmaya devam ettikleri görülür. Çatıören’in de iskan gördüğü İS 5. yüzyıl Dağlık Kilikia Bölgesi için siyasi açıdan oldukça karışık bir dönemdir. Bölgede huzursuzluk yaratan Isauria’lıların yenilmesinden sonra uzun bir süre Dağlık Kilikia Bölgesi’nde ekonomik ve kültürel anlamda refah süreci yaşanır. Böylece İS 5. yüzyılın sonu 6. yüzyılın başlarında bölgede yoğun bir mimari hareketlilik yaşanır¹⁰¹. Ekonomik hareketlilik süreci ile ortaya çıkan imar faaliyeti sürecinde bölgede daha önceki dönemlerde iskan gören yerleşimlere eklenen konutların ve kiliselerin sayısı artar ve bunlar büyüyerek bir çiftlik yerleşiminden tarımsal üretime yönelik bir köy yerleşimine dönüşürler¹⁰².

Sonuç olarak, Çatıören bölgedeki Hellenistik Dönem kale yerleşimlerinden biri olarak kurulmuştur. Bununla birlikte, hemen yanında bir çiftlik tepe edilmesi bölgede Hellenistik Dönem’de kırsal yerleşimlerin varlığına ait kanıt sağlaması açısından önem taşır. Roma Dönem’inde ise her ne kadar savunmaya ihtiyaç duyulmasa da kale yerleşim ve bununla bağlantılı yapılar ile tapınağın kullanımı devam ederken, yerleşime bu dönemde eklenen yeni ikamet mekanları, depolar ve zeytinyağı atölyeleri ile tarımsal üretime yönelik karakterini geliştirdiği anlaşılmaktadır. Geç Antik Dönem’de ise Hellenistik ve Roma Dönem’lerine ait yapıların kullanımına yeni eklemeler ve onarımlar ile devam edildiği, bunun yanı sıra yeni yapılar ve atölyelerin eklenmesi ile yerleşim tarımsal üretim karakterini geliştirmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Yerleşime bu dönem içerisinde eklenen kilise, tarımsal üretim ile bağlantılı ticaret ile yerleşimin zenginleşmeye devam ettiğini göstermektedir. Yerleşimin dönemler içerisinde gösterdiği bu gelişme belirli bir plan çerçevesinde olmuş, yerleşimi sınırlandıran tepelik alanlar ve yamaçlar Hellenistik Dönem’den Geç Antik Dönem’e kadar nekropol olarak işlev görebilen yerleşimin sınırlarını belirlemiştir. Bununla birlikte yerleşimin birbirleri ile bağlantılı cadde ve sokak düzenlemesini kullanarak yapılar arasındaki bağlantıları sürdürdüğü, bu şekillenmede de topografyanın başlıca rol oynadığı anlaşılmaktadır.

¹⁰¹ Hill 1985, 94; Aydın 2004, 58.

¹⁰² Aydınoglu 2010, 255 vd.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Alföldi-Rosenbaum 1980 Alföldi-Rosenbaum, E., *The Necropolis of Adrassus (Balabolu) In Rough Cilicia (Isauria)*. Wien
- Akarca 1987 Akarca, A., *Şehir ve Savunması*, Ankara.
- Alkaç 2007 Alkaç, E., “Dağlık Kilikia’da Tapınım: Tapınaklar ve Kültler”, Ü. Aydınöğlü (Ed.). *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri: Mersin İlinde Tescilli Yapılmış Arkeolojik SİT/Anıtlar*, 35-42.
- Arslan 2003 Arslan, M., “İ. Ö. 188 Yılından İ. Ö. 67 Yılına Kadar Lykia, Pampylia ve Kilikia Trakheia Sahillerinde Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları”, *Adalya* 4, 91-118.
- Aşkın 2010a Aşkın, E., “Corycus’un (Dağlık Kilikia) Hellenistik Dönemi Üzerine Gözlemler”, *Tüba-Ar* 13, 77-90.
- Aşkın 2010b Aşkın, E., “Antik Çağda Corycus’taki Zeytinyağı ve Şarap Üretimine Yönelik Yapılanmalar ve Bunların Yerleşim Düzenlemesi İçerisindeki Yeri”, Ed. Ü. Aydınöğlü ve A. K. Şenol, *Olive Oil And Wine Production in Anatolia During The Antiquity*, 33-52.
- Aşkın 2012 Aşkın, E., “Corycus (Dağlık Kilikia) Sütunlu Caddesi ve Kuzey Kapısı”, *Olba* 20, 291-321.
- Aydın 2002 Aydın, A., “Çatıören Kilisesi”, *Olba* 5, 105-112.
- Aydın 2004 Aydın, A., “Ortaçağ Tarihinde Mersin ve Çevresi”, *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, 53-67.
- Aydınöğlü 1998 Aydınöğlü, Ü., “Olba Bölgesi Yol Ağı”, *Olba* 1, 139-146.
- Aydınöğlü 2003 Aydınöğlü, Ü., “The Settlement Patterns of the Olbian Territory in Rough Cilicia in The Hellenistic Period”, *Olba* 8, 251-265.
- Aydınöğlü 2005 Aydınöğlü, Ü., “Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün müdür? Dağlık Kilikia’dan İki Yerleşim Modeli Denemesi”, *Olba* 12, 165-182.
- Aydınöğlü 2009 Aydınöğlü, Ü., *Dağlık Kilikia Bölgesinde Antik Çağda Zeytinyağı ve Şarap Üretimi: Üretimin Arkeolojik Kanıtları*, İstanbul.
- Aydınöğlü 2010 Aydınöğlü, Ü., “The Farms in Rough Cilicia in The Roman And Early Byzantine Period”, *Adalya* 12, 243-282.
- Aydınöğlü 2012 Aydınöğlü, Ü., “Kanytella Nekropolis: Yeni Buluntular Işığında Bir Değerlendirme”, *Adalya* 15, 129-158.
- Aydınöğlü 2013 Aydınöğlü, Ü., “Paslı: Dağlık Kilikia’da Bir Kırsal Yerleşimin Değişim Süreci”, *Olba* 21, 71-100.
- Aydınöğlü 2015 Aydınöğlü, Ü., “Kanytellis Mezarları, Nekropolisleri”, Ed. Ü. Aydınöğlü, *Kanytellis – Kanlıdivane: Dağlık Kilikia’da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi*, 33-78, İstanbul.
- Aydınöğlü – Mörel 2015 Aydınöğlü, Ü. – Mörel, A. “Zeytinyağı Üretim Merkezi Kanytellis”, Ed. Ü. Aydınöğlü, *Kanytellis – Kanlıdivane: Dağlık Kilikia’da Bir Kırsal Yerleşimin Arkeolojisi*, 159-190, İstanbul.

- Aydinođlu – Alkaç 2008
Aydinođlu, Ü. – E. Alkaç, “Rock-Cut Wine Presses in Rough Cilicia”, *Olba* 16, 277-290.
- Aydinođlu v.d. 2015
Aydinođlu, Ü. – A. Mörel – F. Kerem, “Olive Oil Production in Kanytellis, Rough Cilicia, in The Light of New Excavations”, *International Symposium Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean During Antiquity*(ed. A. Diler – A. Kaan Şenol – Ü. Aydınoğlu), İzmir, 51-63.
- Baldassari 1999
Baldassarri, P., “Tapınak”, Ed. E. E. Schneider, *Elaiussa Sebaste I Campagne di Scavo 1995 – 1997*, 371-373, Roma.
- Ball 2001
Ball, W., *Rome In The East: The Transformation of an Empire*, New York.
- Bent 1891
Bent, J. T., “A Journey in Cilicia Tracheia”, *JHS* 12, 206-224.
- Berges 1986
Berges, D. *Hellenistische Rundaltäre Kleinasiens*, Freiburg.
- Borgia 2008
Borgia, E., “Notes on the Architecture of the Roman Temple at Elaiussa Sebaste”, *Olba* 17, 249-276.
- Borgia – Spanu 2003
Borgia E. – Spanu, M., “Le Terme Del Porto”, Ed. E. E. Schneider, *Elaiussa Sebaste II. Un Porto Tra Oriente e Occidente*, 247-331, Rome.
- Boysal 1962
Boysal, Y., *Uzuncaburç ve Ura Kılavuzu*, İstanbul.
- Brun 2004
Brun, J. P., *Archéologie Du Vin Et L’huile De La Préhistoire A L’époque Hellénistique*, Paris.
- Büyükkolancı 2013
Büyükkolancı, M., “Adada Antik Kenti ve Geleceđi”, *Pisidia Araştırmaları – I Sempozyum Bildiri Kitabı*(ed. B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek), Isparta, 197-214.
- Çalık 1997
Çalık, A., *Roman Imperial Sculpture from Cilicia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University Of London – King’s College, London.
- Cormack 2004
Cormack, S., *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Wien.
- Çevik 2003
Çevik, N., “The Rock-Cut Tombs Of Etenna and The Rock-Cut Tomb Tradition in Southern Anatolia”, *AS* 53, 97-116.
- Coulton 2012
Coulton, J. J., “The Funerary Monuments”, *The Balboura Survey and Settlement in Highland Anatolia British Institute Monograph* 43, 157-176, Ankara.
- Dayeh 2004
Dayeh, A. S., “Historical and Archaeological Study on Olive Oil Production”, *Studies in The History and Archaeology of Jordan* 8, 29-39.
- Doğer 2001
Doğer, E., “İlkçağ’da İzmir’in Stratejik Konumu”, 21. Yüzyıl Eşiğinde İzmir Sempozyumu, 16-27, İzmir.
- Durugönül 1989
Durugönül, S., *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, BAR Int. Ser. 511, Oxford.
- Durugönül 1998a
Durugönül, S., “Seleukoslar’ın Olba Territorimındaki “Akkulturation” Süreci”, *Olba* I, 69-76.
- Durugönül 1998b
Durugönül, S., “Türme und Siedlungen im Rauhen Kilikien, Eine Untersuchungen zu den Archäologischen Hinterlassenschaften im Olbischen Territorium”, *Asia Minor Studien* 28, Bonn.

- Durugönül 1999 Durugönül, S., "Verwaltung und Glauben Der Olbier im Rauhen Kilikien", *Asia Minor Studien* 34,110-124.
- Durugönül 2002a Durugönül, S., "Development of Ancient Settlements in Cilicia", *Adalya* 5, 107-121.
- Durugönül 2002b Durugönül, S., "Die Kaiserzeitliche Baupolitik im Rauhen Kilikien am Beispiel Zweier Tempelbauten", *Beihefte Der Bonner Jahrbücher* 53, 157-161.
- Durugönül 2003 Durugönül, S., "Sitzstatuen im Museum von Silifke – Grabstatuen aus Dem Rauhen Kilikien", *AA* 2003/2, 107-118.
- Durugönül 2004 Durugönül, S., "Krallar Rahipler ve Korsanlar, Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar Eskiçağ'da Mersin Bölgesi", *Sırtı Dağ Yüzü Deniz: Mersin*, 27-53, İstanbul.
- Durugönül 2011 Durugönül, S., "Zwei Hellenistische Siedlungsmodelle im Rauhen Kilikien", *Byzas* 12, 275-288.
- Durugönül – Gabelmann 1997 Durugönül, S. – Gabelmann, H., "Türme und Siedlung im Rauhen Kilikien Ein Vorbericht", *IstMitt* 47, 213-220.
- Durugönül – Mörel 2012 Durugönül S. – Mörel, A., "Traces Of Judaism in Rough Cilicia and its Relation with Paganism", *IstMitt*62, 303-322.
- Durukan 1998 Durukan, M., "İ. Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler", *Olba* 1, 87-93.
- Durukan 1999 Durukan, M., "Hisarkale Garnizonu ve Bu Merkezde Polygonal Teknikte İnşa Edilmiş Olan Mezarlar", *Olba* 2/1, 79-91.
- Durukan 2003 Durukan, M., "Olba/Diocaesarea'daki Piramit Çatılı Mezar Anıtının Tarihlemesi Üzerine Yeni Bir Görüş", *Olba* 7, 219-238.
- Durukan 2004 Durukan, M., "Olba Bölgesi ve Bölgede Kullanılan Polygonal Duvar Tekniği", *Anadolu/Anatolia* 26, 39-63.
- Durukan 2005a Durukan, M., "Monumental Tomb Forms in The Olba Region", *AS* 55, 107-126.
- Durukan 2005b Durukan M., "Antik Dönemde Mersin Coğrafyasının Jestratejik ve Politik Önemi", *Tarih İçinde Mersin: Kolokyum ve Sergisi II*, 6-13, Mersin.
- Durukan 2006 Durukan, M., "Doğu Dağlık Kilikia'da (Olba Bölgesinde) Bulunan İki Yeni Anıt Mezar", *Tüba-Ar* 9, 125-138.
- Durukan 2007 Durukan, M., "Dead Cult in Olba Region During Hellenistic and Roman Periods", *Anatolia Antiqua* 15, 147-164.
- Durukan 2009 Durukan, M., "Chronology of Temple Tombs in Rough Cilicia", *Byzas* 9, 343-370.
- Düzenli 2013 Düzenli, Ö., *Kırsal Yerleşim Düzenlemesi Açısından Dağlık Kilikia/Isauria Bögesindeki Işıkkale Antik Yerleşimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

- Elton 2003 Elton, H., "Romanization and Some Cilician Cults, Roman Rule and Civic Life: Local and Regional Perspectives", Ed. L. De Light – E. A. Hemelrijk-H. W. Singor, Proceedings For Fourth Workshop Of The Int. Network Impact Of Empire (Roman Empire, C. 200 B. C. -A. D. 476), 231-241.
- Er 1991 Er, Y., "Diversità E Interazione Culturale In Cilicia Tracheia I Monumenti Funerary", P. Desideri & S. Settis (Eds.). Scambi E Identità Culturale: La Cilicia. Quaderni Storici 76, 105-140.
- Er Scarborough 1998 Er Scarborough, Y., "Dağlık Kilikia–Lamotis Mezarları", Olba 1, 77-85.
- Erten 2002 Erten, A. E., "Olba (Uğuralanı) 2001 Yüzey Araştırması", AST 20, 185-196.
- Faraklas 1972 Faraklas, N., Epidaurus : The Sanctuary of Asclepius, Athens.
- Frankel v.d. 1994 Frankel, R. – S. Ayalon – E. Avitsur, History and Technology Of Olive Oil in the Holy Land, Tel Aviv.
- Frankel 1997 Frankel, R., "Olives", The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near Eastern 4, 179-184.
- Fraser 1977. Fraser, P. M., Rhodian Funerary Monumentes, Oxford.
- Frankel 1999 Frankel, R., Wine and Oil Production in Antiquity in Israel and other Mediterranean, England.
- Giobbe – Morselli 2010 Giobbe, C. – M. Morselli, "Tipologia, Funzioni, Cronologia", Ed. E. E. Schneider Elaiussa Sebaste III-L'Agora Romana, 367-382, İstanbul.
- Hadjisavvas 1992 Hadjisavvas, S., Olive Oil Processing in Cyprus from the Bronze Age to the Byzantine, Nicosia.
- Hagel – Tomaschitz 1998 Hagel, S. – K. Tomaschitz, Repertorium Der Westkilikischen Inschriften, Ergänzungsbände zu Den Tituli Asiae Minoris Band 22, Wien.
- Hallet – Coulton 1993 Hallet, C. H. – J. J. Coulton, "The East Tomb and other Tomb Buildings at Balboura", AS 43, 41-68.
- Heberdey – Wilhelm 1896 Heberdey, R. – A. Wilhelm, Reisen in Kilikien, Wien.
- Hellenkemper – Hild 1986 Hellenkemper, H. – E. Hild, Neue Forschungen in Kilikien, Wien.
- Hild – Hellenkemper 1990 Hild, E. – H. Hellenkemper, Kilikien und Isaurien, TIB 5, Wien.
- Hicks 1891 Hicks, J., "Inscriptions from Western Cilicia", JHS 12, 225-273.
- Hill 1985 Hill, S., "Matronianus, „Comes Isauriae:“ An inscription from an Early Byzantine Basilica at Yanikhan", AS 35, 93-97.
- Jones 1983 Jones, A. H. M., The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford.
- Kaplan 2006 Kaplan, D., "Corycus Antik Kentinin ve Kilikia Bölgesi'nin Korinth Sütun Başlıkları", Olba 14, 89-112.

- Kaplan 2008 Kaplan, D., "Corycus Tapınağı'na İlişkin Öneriler", Olba 16, 227-248.
- Kaplan 2009a Kaplan, D., "Ein Neuer Kultvorschlag für den Tempel in Elaiussa Sebaste (Kilikien)", Olba 17, 23-32.
- Kaplan 2009b Kaplan, D., "Korykos Takı ve Sütunlu Caddesi Mimari Süslemeleri", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi 13, 169-182.
- Kaplan 2011 Kaplan, D., "Doğu Dağlık Kilikia'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde İmar Hareketliliğinin ve Üretim Artışının Nedenleri", Tüba-Ar 14, 107-120.
- Kaplan 2014 Kaplan, D., Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Detaylandırılmamış Korinth Başlıkları, İstanbul.
- Karaüzüm 2005 Karaüzüm, G., Doğu Kilikia (Olba) Bölgesi Lahitleri, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Keil – Wilhelm 1931 Keil, J. – A. Wilhelm, Denkmäler aus Dem Rauhen Kilikien, MAMA III, Manchester.
- Kirsten 1974 Kirsten, M. E., "Elaiussa-Sebaste in Kilikien: Ein Ausgrabungswunsch an Den Ausgaeber von Side und Perge", Mansel'e ArmağAn II / Melanges Mansel II, 777-802.
- Kırdemir Diler 2000 Kırdemir Diler, N., "Kilikia Çatıören'de Bir Gömüt Sunağı", Türk Arkeoloji Ve Etnografya Dergisi 1, 23-25.
- Koch 2001 Koch, G., Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri, İstanbul.
- Kolb 1998 Kolb, F., "Hanedanlık Yerleşiminden Otonom Kente Gelişme: Klasik Çağda Lykia'da Akkültürasyon", Adalya 3, 37-62.
- Korkut 1999 Korkut, T., "Die Pamphylich-Kilikischen Kalkstein-Girlanden-ostotheken, Olba 2, 381-398.
- Korkut 2006 Korkut, T., Girlanden-Ostotheken aus Kalkstein in Pamphylien Und Kilikien, Sarkophag Studien 4, Mainz.
- Korkut 2007 Korkut, T., "Grabaltäre Mit Girlanden in Pamphylien und Lykien", Akten des Symposiums des Sarkophag-Corpus 2001, Sarkophag Studien 3, 327-333.
- Kurt 2011 Kurt, M., "MÖ I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti'ndeki Yansımaları", Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi 2/2, 1-14.
- Lawrence 1979 Lawrence, A. W., Greek Aims in Fortification, Clarendon Press, Oxford.
- Machatschek 1967 Machatschek, A., Die Nekropolen und Grabmalerim Gebiet von Elaiussa Sebaste und Corycus im Rauhen Kilikien, Wien.
- Machatschek 1974 Machatschek, A., "Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien", Mansel'e ArmağAn I / Melanges Mansel I, 251-261.
- Mackay 1968 Mackay, T. S., Olba in Rough Cilicia, Michigan.
- Mattingly – Hitchner 1993 Mattingly D. – J. R. B. Hitchner, "Technical Specifications for Some North African Olive Presses of Roman Date", Bulletin De Correspondance Hellenique Supplement 26, 439-462.

- Mayerson 1985 Mayerson, P., "The Wine and Vineyards of Gaza in The Byzantine Period", *BASOR* 257, 75-80.
- Mccredie 1965 Mccredie, J. R., "Samothece: Preliminary Report on the Campaigns of 1962-1964 Hesperia", *The Journal of The American School of Classical Studies at Athens* 34/No. 2, 100-124
- Mcdonald 1967 Mcdonald, A., "The Treaty of Apamea (188 B. C.)", *JRS* 57, 1-25.
- Mcnicoll 1997 Mcnicoll, A. W., *Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates*, Oxford.
- Mert 2008 Mert, İ. H., *Frühkaiserzeitliche Architektur und Bauornamentik von Antiocheia in Pisidien: Stilistische und Ikonographische Beobachtungen*, *Anodos* 8, 259-278.
- Mitchell 2004 Mitchell, S., "Anatolia Between East and West the Parallel Lives of the Attalid and Mithridatid Kingdoms in the Hellenistic Age", *Anadolu Araştırmaları* 17/1, 131-149.
- Money 1990 Money, D. K., "Lions of the Mountains: The Sarcophagi of Balbura", *AS* 40, 29-54.
- Mörel 2014 Mörel, A., "Dağlık Kilikia Bölgesinde (Olba Territoriumu) Özköy Antik Yerleşimi: Tarımsal Organizasyon ve Yerleşim Düzenlemesi", *Arkeoloji'de Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri / Regional Studies in Archaeology Symposium Proceedings* 4, 147-171.
- Mörel 2016a Mörel, A., "One Unique and Three New Seated Figures from Eastern Rough Cilicia", *AA* 2015/2, 77-88.
- Mörel 2016b Mörel, A., *Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kültürlerarası Etkileşimin Arkeolojik Kanıtları*, Mersin Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin.
- Özbay 1998 Özbay, F., "Olba/Diokaisareia Su Sistemi", *Olba* 1, 121-129.
- Özbay 2001 Özbay, F., "Elaiussa Sebaste ve Corycus Su Sistemi", *Olba* 4, 145-163.
- Özbay 2010 Özbay, A., "Doğu Dağlık Kilikia'da Kırsal Yerleşimlerde Tespit Edilen Yuvarlak Sunaklar", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Özsait 1985 Özsait, M., "Anaoldu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygurlukları* 2, 279-324.
- Özsait 2002 Özsait, M., "1999-2000 Yıllarında Burdur ve Isparta Yüzey Araştırmaları", *AST* 19/2, 179-190.
- Pansabane 1997 Pensabene, P., "Marmi d'Importazione, Pietre Locali E Committenza Nella Decorazione Architettonica Di Eta Severiana in Alcuni Centri Della Province Syria Et Palastina E Arabia", *Archeologia Classica* 49, 275-422.
- Peschlow-Bindokat 1975 Peschlow-Bindokat, A., "Zur Säulenstrasse von Pompeiopolis in Kilikien", *IstMitt* 25, 373-391.
- Petersen – Nieman 1902 Petersen, E. A. H. – G. Nieman, *Ara Pacis Augustae*, Vienna.
- Radt 2002 Radt, W., *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, İstanbul.

- Robertson 1943 Robertson, D. S., Greek and Roman Architecture, Cambridge.
- Rodziewicz 1999 Rodziewicz, M., "Classification of Wineries From Mareotis", Commerce et Artisanat Dans l'Alexandrie Hellenistique et Romaine BCH Supp. 33, 28-36.
- Sayar 1992 Sayar, M. H., "Doğu Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları", AST 10, 175-197.
- Schneider 2003a Schneider, E. E., "Sarkophagi", Ed. E. E. Schneider Elaiussa Sebaste II. Un Porto tra Oriente e Occidente, 433-461, Rome.
- Schneider 2003b Schneider, E. E., "Some Consideration on Elaiussa's North-Eastern Necropolis", Olba 7, 261-273.
- Schneider – Morselli 2003 Schneider, E. E. – C. Morselli, "La Necropolis Nord-Orientale", Elaiussa Sebaste II. Un Porto tra Oriente e Occidente, 383-512, Rome.
- Sivas 2003 Sivas, T. T., "Wine Presses of Western Phrigia", Ancient West-East 2, 1-18.
- Söğüt 1999 Söğüt, B., "Lamos'da Bulunan Bir Tapınak", Olba 2/2, 399-409.
- Söğüt 2001 Söğüt, B., "Kilikia Bölgesindeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları, İmparator Claudius Dönemi Tapınakları", La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Tabla Ronde Internationale (ed. E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül), İstanbul, 479-504.
- Söğüt 2005 Söğüt, B., "Tombs with Monumental Columns in The Olba Region", Olba 11, 103-154.
- Söğüt 2006 Söğüt, B., Dağlık Kilikya (Kilikia) Bölgesindeki Çokgen Taş Duvarlı Mezarlar, İstanbul.
- Spanu 1999 Spanu, M., "Some Considerations on the Theatre of Elaiussa", Olba 2/2, 411-424.
- Spanu 2001 Spanu, M., "Teatri Ed Edifice da Spettacolo in Cilicia", La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Tabla Ronde Internationale (ed. E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül), İstanbul, 445-478.
- Spanu 2003 Spanu, M., "Il Teatro", Elaiussa Sebaste II. Un Porto tra Oriente e Occidente, 56-116, Rome.
- Tepebaş – Durugönül 2013 Tepebaş, U. – Durugönül, S., "Arkaik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu Ve Değerlendirmesi", Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler (ed. S. Durugönül), İstanbul, 35-153.
- Strabon Geografika XII-XIII-XIV (Çev. A. Pekman), İstanbul, 1987.
- Tırpan 1994 Tırpan, A. A., "Kilikia Tracheia'da Poligonal Taş Örgülü Duvarlar", XI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler Cilt I, 405-424.
- Vandeput – Köse 2003 Vandeput, L. – V. Köse, Pisidien Survey Projekt: Erste Kampagne in Pednelissos, AST 20/1, 315-328.
- Wannagat 2005 Wannagat, D. "Neue Forschungen in Diokaisareia / Uzuncaburç, Bericht über Die Arbeiten 2001-2004", AA 2005/1, 117-166.

- Wannagat v.d. 2005 Wannagat, D. – C. Dorl – N. Kramer – M. Spanu – S. Westphalen, “Bericht über Die Forschungen in Diokaisareia/Uzuncaburç”, AST 22/1, 355-368.
- Webb 1996 Webb, P. A., *Hellenistic Architectural Sculpture Figural Motifs in Western Anatolia And The Aegean Islands*, London.
- Wegner 1974 Wegner, M., “Kunstgeschichtliche Beurteilung Der Grabtempel von Olba/Diokaesereia”, *Mansel’e Armağan II / Melanges Mansel II*, 575-583, Ankara.
- Wheatley 1998 Wheatley, P., “The Chronology of the Third Diadoch War 315–311 B. C.”, *Phoenix* 52, 257-281.

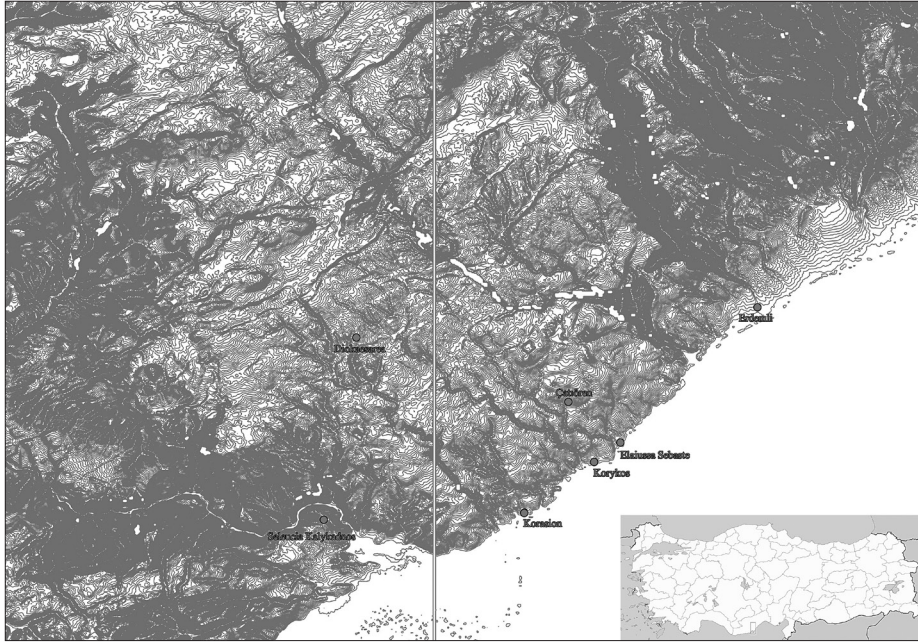

Fig. 1 Çatıören'in konumunu gösteren topografik harita (QGIS programında hazırlanmıştır.)

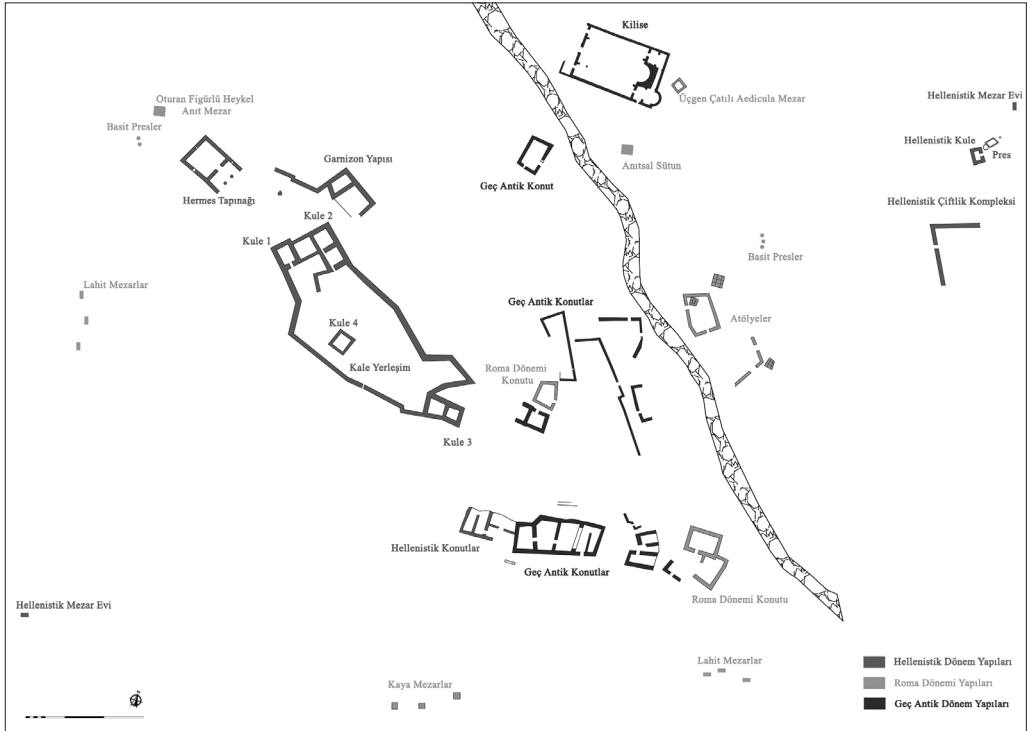

Fig. 2 Çatıören'in yapılarının dağılımı.

Fig. 3 Hellenistik Dönem kale yerleşimi

Fig. 4 Zeytinyağı atölyesi olarak devřirilen Hellenistik Dönem kulesi

Fig. 5 Hellenistik Dönem kulelerinden görünüm

Fig. 6 Garnizon yapıları

Fig. 7 Hellenistik Dönem çiftlik evi

Fig. 8 Hellenistik çiftlik evi kulesi ve açık alanda anakayaya oyulmuş baskı kollu pres

Fig. 9a Hellenistik çiftlik evi yanında yer alan Hellenistik mezar evi

Fig. 9b
Hellenistik çiftlik evi
yanında yer alan
Hellenistik mezar evi

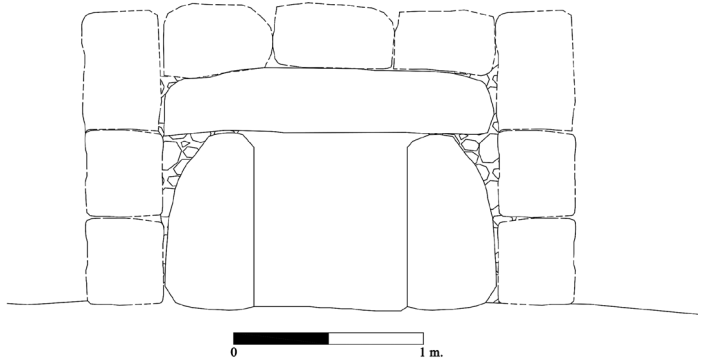

Fig. 10a Hermes Tapınağı genel görünüm

Fig. 10b Hermes Tapınağı dor sütun başlıkları ve tamburlar

Fig. 10c Hermes Tapınağı kuzey duvarı ve Kule 1'in kuzey duvarı

Fig. 10e Ante duvarı bosajı üzerindeki bucranium

Fig. 10d Hermes Tapınağı kerykeion kabartmaları

Fig. 10f Kuş kabartmalı *metop-triglyph* parçası

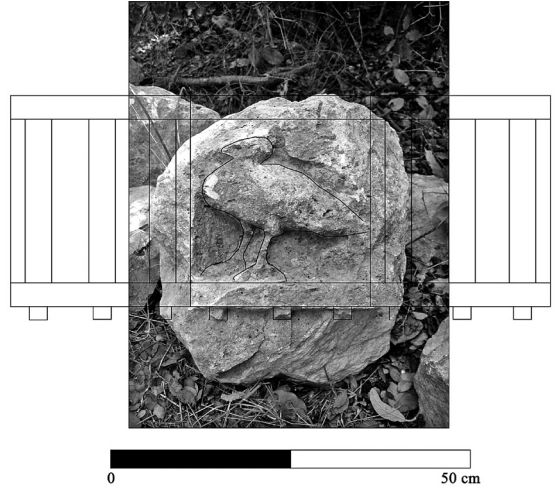

Fig. 10g Kuş kabartmalı *metop-triglyph* parçası tamamlama çizimi

Fig. 11 Antik Yol

Fig. 12 Hellenistik mezar evi

Fig. 13 Üçgen çatılı *aedicula* mezar

Fig. 14 Üçgen çatılı *aedicula* mezar
alınlığı ve yazıtı

Fig. 15 Üçgen çatılı *aedicula* mezar
sütun konsolları

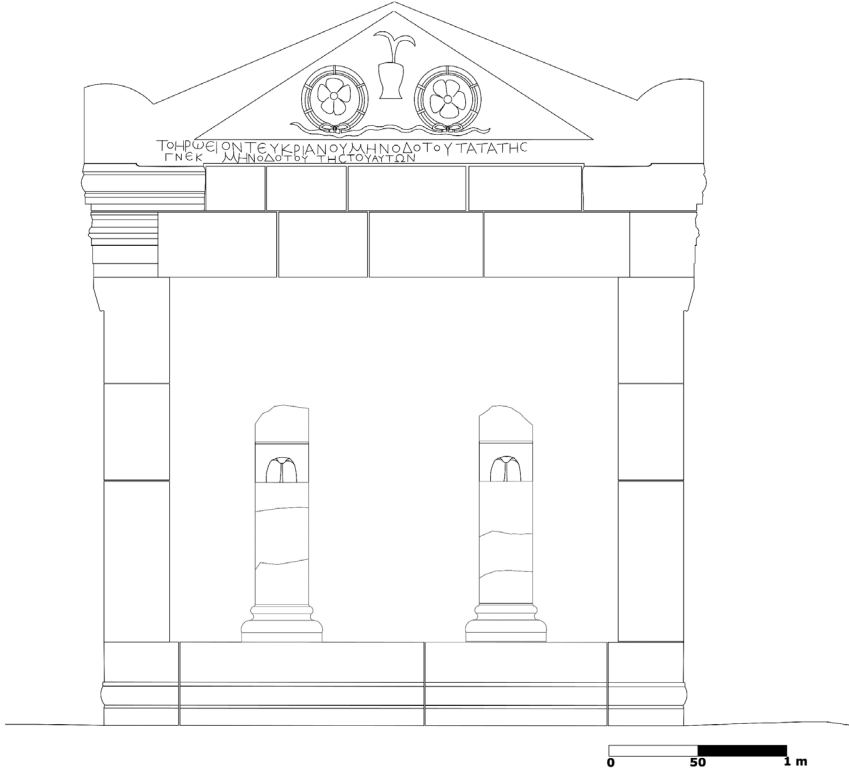

Fig. 16 Üçgen çatılı *aedicula* çizimi

Fig. 17a Büst kabartmalı yuvarlak sunak

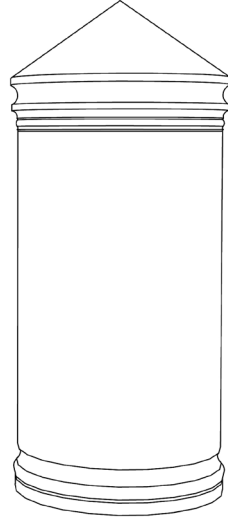

Fig. 17b Büst kabartmalı yuvarlak sunak çizimi

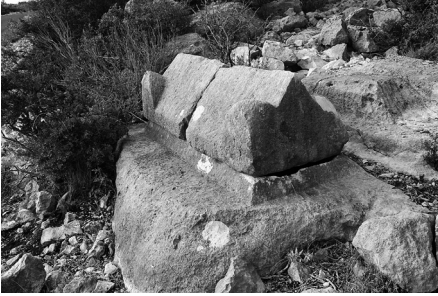

Fig. 18 Lahit mezar örneği

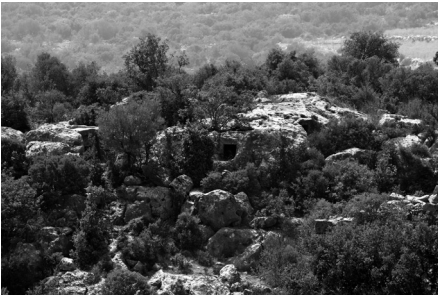

Fig. 19a Kaya mezarlar

Fig. 19b Kaya Mezar 4, detay

Fig. 19c Kaya Mezar 4, detay

Fig. 19d Kaya Mezar 4, kurban rituelinin gerçekleştirildiği alan

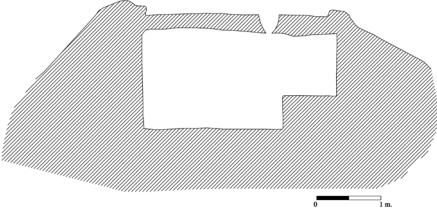

Fig. 19e Kaya Mezar 4, çizim

Fig. 20a Oturan figürlü heykel ve aslan kabartmalı lahit kapak parçası

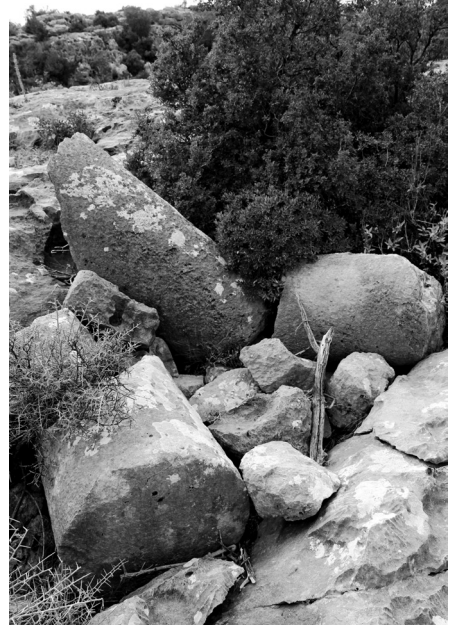

Fig. 20c Oturan figürlü heykele ait anıtsal sütunun parçaları

Fig. 20b Aslan kabartmalı lahit kapak parçası ayak detayı

Fig. 21 Hayat ağacı ve menorah motifli kapı lentosu

Fig. 22 Asker kabartması

Fig. 23 *Phallos* kabartması

Fig. 24a Anıtsal sütun

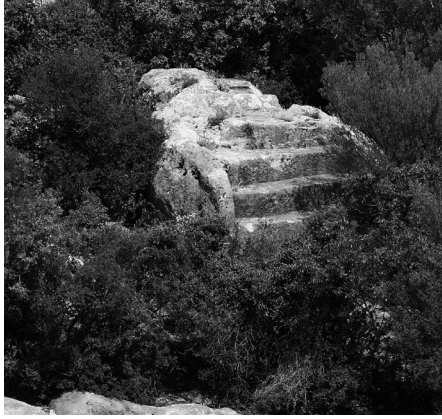

Fig. 24c Anıtsal sütun platform

Fig. 24b Anıtsal sütun kaidesi

Fig. 24d
Anıtsal sütun platform, çizim

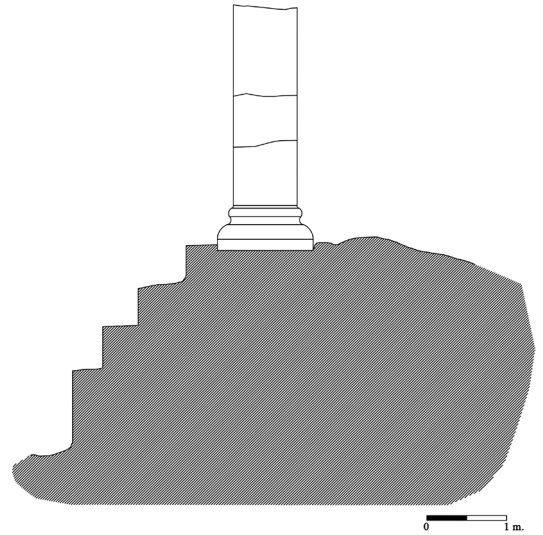

Fig. 25a
Zeytinyağı atölyesi

Fig. 25b
Zeytinyağı atölyesi

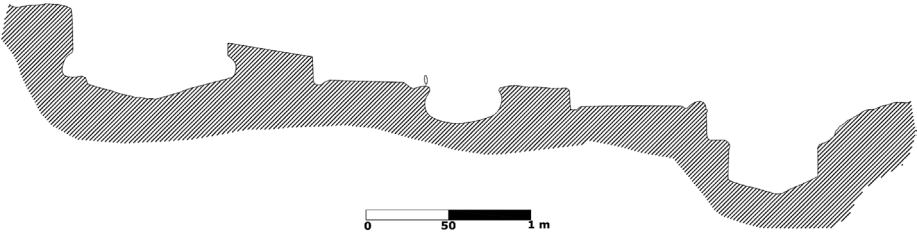

Fig. 26 Basit pres, izim